

Η απελευθέρωση της Αδριανούπολης από το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων Πεζικού. Η γέφυρα του Λοχαγού Διαμάντη

Χαράλαμπος Τζαβέλλας

Φιλολόγος

E-mail: tzavellasbabis@hotmail.com

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την απελευθέρωση της τουρκοκρατούμενης Αδριανούπολης το έτος 1920 από τον ελληνικό στρατό, και ειδικότερα από το θρυλικό 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων Πεζικού Άρτας, η οποία σηματοδότησε την «αδελφοποίηση» των δύο πόλεων, παρότι δύο χρόνια αργότερα η ιστορική πόλη χάθηκε οριστικά για την Ελλάδα, λίγο μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, απόρροια της οποίας υπήρξε και η συγκεκριμένη εδαφική και γεωστρατηγική απώλεια. Η απελευθέρωση της Αδριανούπολης στις 12 Ιουλίου 1920 ταυτίστηκε στη σκέψη και στην καρδιά των Αδριανουπολιτών με την εικόνα μιας γέφυρας που συνδέθηκε με ήρωες. Πρόκειται για τη γέφυρα του ποταμού Έβρου, που συνδέει το Κάραγατς με την άλλοτε πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και η οποία έκτοτε έλαβε- και για τους Έλληνες διατηρεί ακόμη- το όνομα του Αρτινού Λοχαγού Νικολάου Διαμάντη. Ο αξιωματικός αυτός, και άλλοι δεκαέξι Ευζώνοι, με καταγωγή από την Άρτα και τις γειτονικές περιοχές στην πλειονότητά τους, έχασαν τη ζωή τους δίπλα στην εν λόγω γέφυρα, τέσσερις ημέρες πριν η πόλη παραδοθεί στον ελληνικό στρατό. Στην εργασία μας δε γίνεται να μην αναφερθούμε στο γεγονός ότι- τυχαία ή όχι- σύμβολο αμφοτέρων των αδελφοποιημένων πόλεων αποτελεί ένα γεφύρι στην είσοδό τους: από τη μια το θρυλικό και πολυτραγουδισμένο γεφύρι της Άρτας και από την άλλη το γεφύρι της Αδριανούπολης και του Λοχαγού Διαμάντη. Και τα δυο γεφύρια συνιστούν έργα ηπειρωτών κτιστών, μολονότι στις τουρκικές πηγές δεν αναφέρεται πως η γέφυρα «Λοχαγού Διαμάντη» κατασκευάστηκε από Έλληνες.

Λέξεις κλειδιά: *Αδριανούπολη, Κάραγατς, Γέφυρα Λοχαγού Διαμάντη, Ηπειρώτες τεχνίτες, 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων Πεζικού Άρτας, Ανατολική Θράκη*

Εισαγωγή

Η νεότερη ιστορία του ελληνικού έθνους είναι στενά συνυφασμένη τόσο με εμβληματικούς απελευθερωτικούς αγώνες όσο, παράλληλα, και με το παγκοσμίου ενδιαφέροντος προσφυγικό ζήτημα. Ο ευλογημένος τόπος της Θράκης συνδέεται και με τις δυο αυτές πτυχές του ελληνικού παρελθόντος και παρόντος. Η ιστορική πόλη της Αδριανούπολης, η οποία συνιστά το επίκεντρο του συγκεκριμένου πονήματος, είναι επίσης άρρηκτα συνδεδεμένη με αμφοτέρα τα προαναφερθέντα πεδία της ελληνικής ιστορίας, δηλαδή και με το αλτρωτικό και με το προσφυγικό ζήτημα.

Η ελληνική ιστορία, ωστόσο, είναι επίσης πλήρης δεσμών και αποδεικνύεται πληρέστατη από δεσμούς που σφραγίστηκαν με αίμα, κυριολεκτικά και μεταφορικά. Ένας τέτοιος δεσμός είναι και αυτός που συνδέει δυο ιστορικές πόλεις, την Αδριανούπολη και την Άρτα. Πρόκειται, μάλιστα, για δεσμό αδελφοποίησης κατ' ουσίαν. Τι σχέση, όμως, μπορεί να έχουν μεταξύ τους η πόλη που φέρει το όνομα του φημισμένου αυτοκράτορα Αδριανού με τον τόπο που γνώρισε μεγάλες δόξες ως αρχαία Αμβρακία και ως Δεσποτάτο της Ηπείρου; Η απάντηση στο ερώτημα δίνεται αν γυρίσει κανείς στο μακρινό έτος 1920, όταν και απελευθερώθηκε- πρόσκαιρα- η Ανατολική Θράκη από τον οθωμανικό ζυγό. Στις 12 Ιουλίου 1920, λοιπόν, συντελέστηκε και την επομένη εορτάστηκε με κάθε επισημότητα- με την παρουσία και του τότε βασιλιά Αλεξάνδρου- η απελευθέρωση της Αδριανούπολης. Απελευθερώθηκε

από το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων Πεζικού Άρτας, που εισήλθε θριαμβευτικά στην πόλη επευφημούμενο από τους χιλιάδες περιχαρείς Έλληνες κατοίκους της, οι οποίοι υποδέχθηκαν με τιμές ηρώων και ευεργετών συνάμα τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες του Αρτινού στρατού.

Και όπως συχνά συμβαίνει σε περιπτώσεις «αδελφοποίησης», οι δεσμοί μεταξύ των δύο πόλεων, της απελευθερωθείσας και της απελευθερώτριας, επισφραγίστηκαν και ισχυροποιήθηκαν με το αίμα που χύθηκε από τη μεριά της δεύτερης για χάρη της πρώτης. Τυπικά, η πάλαι ποτέ μητρόπολη του Θρακικού ελληνισμού (Ευσταθίου 2020) παραδόθηκε αμαχητί από τους Οθωμανούς στον ελληνικό στρατό. Αυτό όμως δε μεταφράζεται με απουσία ενόπλων συγκρούσεων και θανάτων. Πιο συγκεκριμένα, λίγες μέρες πριν την παράδοση, την 8^η Ιουλίου, μια ομάδα Ευζώνων του 3/40 Συντάγματος προέβη σε επιθετική αναγνώριση πλησίον της γέφυρας του Έβρου, ακριβώς στην είσοδο της Αδριανούπολης. Δέχθηκαν, όμως, τουρκικά πυρά, με συνέπεια το θάνατο 16 Ευζώνων και του Λοχαγού Πεζικού Νικολάου Διαμάντη. Η εν λόγω γέφυρα ονομάζεται από τότε «Γέφυρα Λοχαγού Διαμάντη», προς τιμήν του γενναίου αξιωματικού, ενώ το όνομά του φέρει και μια κεντρική οδός της πόλης της Νέας Ορεστιάδας, όπου κατοικούν μέχρι και σήμερα πολλοί απόγονοι Ελλήνων Αδριανουπολιτών και Καραγατσιανών, οι οποίοι τρέφουν ιδιαίτερη αγάπη για την Άρτα, ως απότοκο της θυσίας των στρατιωτών της, που είχε αποβεί καθοριστική για την απελευθέρωση-έστω προσωρινά- των προγόνων τους από τον τουρκικό ζυγό (Κιηγμάς 2023).

Τις δυο πόλεις ενώνει και κάτι άλλο. Αυτό είναι το κύριο σύμβολό τους, το «σήμα κατατεθέν» τους. Πρόκειται, φυσικά, για τα γεφύρια που στέκουν αγέρωχα εδώ και αιώνες στην είσοδο αμφοτέρων των ιστορικών και αιματοβαμμένων τόπων. Το έφερε έτσι η μοίρα, ώστε και τα δύο γεφύρια να συνδέονται στενά με την Άρτα, με δεσμούς αίματος και αυτά. Από τη μια το αίμα της γυναίκας του πρωτομάστορα, που χύθηκε για να στεριώσει το αρτινό γεφύρι σύμφωνα με τον θρύλο, και από την άλλη το αίμα του Αρτινού Λοχαγού, που χύθηκε δίπλα στο γεφύρι, για να ελευθερωθεί η Αδριανούπολη. Και δεν είναι μόνον αυτή η σύμπτωση που προκαλεί δέος. Το στοιχείο που συμπληρώνει το «παζλ» της αδελφοποίησης είναι πως και τα δύο γεφύρια οικοδομήθηκαν από επιδέξιους Ηπειρώτες κτίστες. Άλλωστε, η ομοιότητά τους είναι εμφανέστατη σε οποιονδήποτε έχει αντικρίσει και τα δυο.

Όταν ένας Αρτινός, λοιπόν, βρεθεί στα σύνορα του Έβρου και γνωρίσει Ορεστιάδιτες και, γενικότερα, Εβρίτες καταγόμενους εξ Αδριανουπόλεως ή Κάραγατς, μόλις εκείνοι ακούσουν ποια είναι η ιδιαίτερη πατρίδα του, βιώνει-χωρίς υπερβολές- μια μορφή «αποθέωσης» (Χατζησιμωνιάν 2023) και παράλληλα «πνίγεται» σε αγκαλιές «αδελφών» (Κιηγμάς 2023). Και αν ο επισκέπτης δε γνωρίζει το λόγο της υποδοχής, της οποίας έτυχε, αμέσως μόλις τον πληροφορηθεί αντιλαμβάνεται την ιδιαίτερη σχέση του τόπου του με τις περιών ο λόγος ακριτικές περιοχές.

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να περιγράψει την απελευθέρωση της Αδριανούπολης από Ηπειρώτες, που υπηρετούσαν τη θητεία τους στην πόλη της Άρτας, αλλά πολέμησαν και στη Θράκη μαζί με όλους τους Έλληνες, και, παράλληλα, να αποτίσει φόρο τιμής σε εκείνους που έδωσαν τη ζωή τους για αυτόν το σκοπό πλάι σε μια γέφυρα, σαν και αυτή που αντίκριζαν κάθε μέρα στην ιδιαίτερη πατρίδα τους.

Η μητρόπολη

Η Αδριανούπολη υπήρξε εξ αρχαιοτάτων χρόνων η μητρόπολη του Θρακικού Ελληνισμού. Διέθετε πάντοτε μιαν αρχοντική ομορφιά και μια μοναδική επιβλητικότητα (Αθανασιάδης 2022), ενδεικτική της πλούσιας ιστορίας της και της πολυσύνθετης παρουσίας των Ελλήνων που άφησαν το στίγμα τους σε όλους τους νευραλγικούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας στο πέρασμα των χρόνων. Ήταν πάντοτε η σημαντικότερη πόλη της Θράκης, από την ίδρυσή της μέχρι και τις αρχές του 20ού αιώνα. Μολονότι πολυπολιτισμική, διατηρούσε σταθερά κυρίαρχο, πρωταγωνιστικό και ακμαιότατο το ελληνικό στοιχείο, με καθοριστικό ρόλο στο εμπόριο, στα γράμματα, στις τέχνες και σε κάθε έκφανση του πολιτισμικού πεδίου (Αθανασιάδης 2022).

Εξάλλου, η Αδριανούπολη είναι ελληνική εκ της γενέσεώς της στη συνείδηση των απανταχού Ελλήνων, αφού, σύμφωνα με τη μυθολογία, ήταν η αρχαία Ορεστιάδα, που ιδρύθηκε από τον Ορέστη, γιο του Αγαμέμνονα και της Κλυταιμνήστρας. Κατά την παράδοση, ο Ορέστης για να εκδικηθεί τον

φόνο του πατέρα του, σκότωσε τη μητέρα του Κλυταιμνήστρα και τον εραστή της, Αίγισθο, οι οποίοι είχαν φονεύσει τον Αγαμέμνονα. Για την αποτρόπαια πράξη του καταδιώχθηκε από τις Ερινύες. Τότε συμβουλευθήκε τους Μάντεις για το πώς θα λυτρωθεί από την καταδίωξη, και εκείνοι του υπέδειξαν να λουστεί στη συμβολή τριών ποταμών (Δήμος Ορεστιάδας 2023). Ο Ορέστης λούστηκε στη συμβολή των ποταμών Άρδα, Έβρου και Τούντζα, εξαγνίστηκε και απαλλάχθηκε οριστικά από τις Ερινύες. Σε ανάμνηση της λύτρωσής του ίδρυσε στο σημείο ένωσης των τριών ποταμών την Ορεστιάδα, ενώ πιο πριν υπήρχε εκεί ο οικισμός «Ουσκουδάμα» (Αθανασιάδης 2022), που ήταν η πρωτεύουσα της θρακικής φυλής των Οδρυσών, οι οποίοι της έδωσαν το όνομα τούτο. Το 127 μετά Χριστόν (μ.Χ.) ή σύμφωνα με άλλους (Αθανασιάδης 2022) το 125 μ.Χ., επί της ρωμαιοκρατίας και του συνακόλουθου εποικισμού της από τους Ρωμαίους, η πόλη μετονομάστηκε «Αδριανούπολη», προς τιμήν του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού (117- 138 μ.Χ.), και διατηρεί μέχρι σήμερα το περί ου ο λόγος όνομα (Κούζας 2021).

Στη θρακική μητρόπολη, στις 14 Σεπτεμβρίου 1829, μετά τη νικηφόρο- για τη ρωσική πλευρά- έκβαση του πολέμου απέναντι στον οθωμανικό στρατό, έπεσαν οι υπογραφές της περίφημης Συνθήκης της Αδριανούπολης. Σύμφωνα με το άρθρο 10, η Οθωμανική κυβέρνηση προχώρησε στην άνευ όρων αποδοχή όλων ανεξαιρέτως των διατάξεων της Συνθήκης του Λονδίνου, οι οποίες συνέστησαν τον θεμέλιο λίθο της αναγνώρισης του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, επισφραγίζοντας τις επιτυχίες της επανάστασης του 1821 στα πεδία της μάχης (Αθανασιάδης 2022).

Η Αδριανούπολη εκ της γενέσεώς της διαδραμάτιζε σπουδαίο γεωστρατηγικό ρόλο, εφόσον είναι κτισμένη στη συμβολή τριών ποταμών, όπως προαναφέρθηκε. Τη σημαντικότητα της γεωστρατηγικής της θέσης είχε επισημάνει ο Έλληνας πρεσβευτής στην Κωνσταντινούπολη, Ανδρέας Κουντουριώτης, στον υπουργό Εξωτερικών Αλέξανδρο Ραγκαβή, στις 6 Δεκεμβρίου 1857 (Αθανασιάδης 2022). Συγκεκριμένα του είχε προτείνει να προβεί σε αναβάθμιση του τότε υποπροξενείου σε προξενείο, ένεκα της κομβικής γεωγραφικής θέσης της Αδριανούπολης. Και, όπως ήταν φυσικό, η γεωστρατηγική θέση και ο πλούτος της ανέκαθεν προσείλκυαν τους διαφόρων εθνικοτήτων κατακτητές που πέρασαν από τα εδάφη της, με συνέπεια να ταλανισθεί επανειλημμένα από μακροχρόνιες πολιορκίες και σκληρούς πολέμους στην πάροδο των αιώνων (Αθανασιάδης 2022).

Σήμερα, η Αδριανούπολη, η πρώτη- χρονικά- Ορεστιάδα, διατηρεί την αίγλη του παρελθόντος, αλλά ανήκει από το 1923 στην Τουρκία. Ο ελληνικός στρατός την απελευθέρωσε το 1920, μαζί με ολόκληρη την Ανατολική Θράκη, υπό την καθοδήγηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, ωστόσο η κατάρρευση του μετώπου στη Μικρά Ασία, ως συνέπεια των καταστροφικών εκλογών του Νοεμβρίου του 1920 και του ολέθριου δημοψηφίσματος που τις διαδέχτηκε, προκάλεσε την απώλεια και αυτών των ελληνικών εδαφών, ακριβώς 100 χρόνια πριν. Εντούτοις, οι εν ζωή εξ Αδριανουπόλεως Έλληνες, όσο και αν αγαπούν τα μέρη όπου γεννήθηκαν και ζουν, πάντα θα ονειρεύονται με αναστεναγμό τις χαμένες πατρίδες (Κιηγμάς 2023).

Η απελευθέρωση του Κάραγατς

Η Ορεστιάδα συμπληρώνει φέτος 100 χρόνια ζωής. Αναφερόμαστε, όμως, στη Νέα Ορεστιάδα. Η παλαιά Ορεστιάδα είναι εκείνη, από την οποία ξεριζώθηκαν και μετακινήθηκαν στα εδάφη της μετέπειτα νέας οι 650 άνθρωποι που ξεκίνησαν το χτίσιμό της με προσωπικό κόπο και αγωνία (Κιηγμάς 2023). Υπάρχουν, ουσιαστικά, «τρεις Ορεστιάδες» στη συνείδηση των «από πάππου προς πάππο» Ορεστιάδιτών: η Αδριανούπολη, όπου ο μυθικός ήρωας Ορέστης είχε ιδρύσει την πρώτη δίνοντάς της το όνομά του, το Κάραγατς που είχε επιλεγεί για να πάρει το όνομα «Ορεστιάδα» ως πύλη εισόδου της Αδριανούπολης (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017), και η Νέα Ορεστιάδα, που διατηρεί τον επάξια κερδισμένο τίτλο της μέχρι και σήμερα.

Ας πάρουμε, όμως, τα πράγματα από την αρχή. Το Γενικό Στρατηγείο μαζί με τη Στρατιά Θράκης, μετά τα νικηφόρα αποτελέσματα στη Μικρά Ασία, για πολύ καιρό προετοιμάζαν την προσάρτηση και της Θράκης. Η Δυτική Θράκη απελευθερώθηκε γρήγορα και εύκολα, χάρη στη γενναιότητα του ελληνικού στρατού, αλλά και χάρη στις εξαιρετικές σχέσεις του Βενιζέλου με τις δυνάμεις της «Εγκάρδιας Συνεννόησης» («Entente Cordiale»). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα ντοκουμέντα του Αρχηγείου

Στρατού και τον βασικό Συντάκτη, Αντισυνταγματάρχη Πεζικού, Λάζαρο Θεοτικό: «Από τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1920 ἡ Ἑλληνική Ἦγεσία ἤρχισε νά μελετᾷ καί νά προπαρασκευάζη τήν κατάληψιν τῆς Δυτικῆς καί Ἀνατολικῆς Θράκης. Τόν Μάϊον κατελήφθη ἡ Δυτική Θράκη μέ τήν συνδρομήν τοῦ Γαλλικοῦ Στρατοῦ, ὥστε ἡ κατάληψις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης νά πραγματοποιηθῆ ὑπό τὰς μάλλον εὐνοϊκάς συνθήκας». Ἡ βοήθεια των Γάλλων υπήρξε καίρια για την κατοχύρωση- μέχρι και σήμερα- της Δυτικῆς Θράκης (Θεοτικός 1969).

Τη χρονιά αὐτήν της λύτρωσης- πρόσκαιρης, δυστυχῶς- και της Ανατολικῆς Θράκης, το 1920, η ἀπελευθέρωση του Κάραγατς εἶχε προηγηθεῖ ἐκείνης της Ἀδριανούπολης κατά 2 περίπου μήνες. Ἡ πόλη, που για λίγους μήνες ἔφερε τὸ ὄνομα «Ορεστιάδα», και ἀπό πολλοὺς σύγχρονους Ορεστιάδιτες θεωρεῖται ἡ πατρογονική ἐστία τους, ἐλευθερώθηκε τον ἴδιο μήνα με τὴ Δυτική Θράκη, τον Μάιο. Ἀποφασιστικῆς σημασίας ἐξέλιξη για τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ του στόχου, τὴν παραχώρηση, δηλαδή του κυρίου τμήματος της Θράκης, δυτικά του ποταμοῦ Ἐβρου, ἦταν, πέραν του ἐπαναπατρισμοῦ των Ἑλλήνων σε αὐτὲς τις περιοχές- οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐκδιωχθεῖ κατά τὴ διάρκεια του περίφημου «πρώτου διωγμοῦ» το 1914- ἡ ἐκλογή του Ἐμμανουήλ Δουλά, Ἑλληνα ἀπὸ το Κάραγατς, ως Προέδρου του Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου, ἀποκαλουμένου και «Θρακικῆς Βουλῆς» (Ρυζιώτης και Κιηγμάς 2017). Ἄξιο ἀναφοράς εἶναι πὼς στη Νέα Ορεστιάδα ὑπάρχει-πέραν της οδοῦ «Λοχαγοῦ Διαμάντη»- και οδὸς «Ἐμμανουήλ Δουλά» πρὸς τιμὴν του ἐξέχοντος προγόνου των Ορεστιάδιτων (Χατζησιμωνιάν 2023). Ὁ Δουλάς, διατελώντας Πρόεδρος παρὰ τον Γάλλο Διοικητὴ Σαρπύ, στελέχωνε τεχνηέντως ὅλες τις Ὑπηρεσίες με Ἑλληνες υπαλλήλους, καθότι ἐπηρεάζε καθοριστικὰ τὴ λήψη των ἀποφάσεων του Διοικητῆ, προετοιμάζοντας ἔτσι τὸ ἔδαφος για τὴν ἀπελευθέρωση της περιοχῆς. Ὁ Δουλάς εἶχε ἐκλεγεί, ἄλλωστε, μέσω δημοψηφίσματος, που καταδείκνυε τὴν ἐλληνικότητα της πλειοψηφίας των κατοίκων της ευρύτερης περιοχῆς και τὴ δικαιωματικὴ της συμπερίληψη στην ἐλληνικὴ ἐπικράτεια (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017). Διαδραμάτισε, λοιπόν, καθοριστικὸ ρόλο στην παραχώρηση της κυρίως Θράκης στην Ἑλλάδα, και ἐξασφάλισε τις ἐγγυήσεις πὼς αὐτὸ θα γινόταν ἐφόσον ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς τὴν καταλάμβανε και τυπικά.

Αὐτὸ συνέβη και τυπικά στις 16 Μαΐου, στη 1 π.μ., ἀφού 2 μέρες πιο πριν, στις 14 του ἴδιου μήνα, ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἀποβιβάστηκε στο Δεδέαγατς, που ἀργότερα ὀνομάστηκε «Ἀλεξανδρούπολη» ἀπὸ τον Βενιζέλο, πρὸς τιμὴν του βασιλιά Ἀλεξάνδρου που χάθηκε ἀδοξά. Ἀφού κατέλαβε τὴν πόλη, προήλασε πρὸς τον Βορρά (Μαυρίδης και Μπερζιγιαννίδης 2013). Το «Μικτὸ Ἀπόσπασμα Κάραγατς», συναποτελούμενο ἀπὸ το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων Πεζικού, τὴν Ἡμιλαρχία, τὴ Μονάδα Πεδινῶν Πυροβολικοῦ Σαμαρά και συνεπικουρούμενο ἀπὸ ἄλλες στρατιωτικὲς μονάδες, ἔχοντας ως Διοικητὴ τον Συνταγματάρχη Πεζικού Γ. Καραβέλη, εἶχε φθάσει με ἀμαξοστοιχία πλησίον του Κάραγατς, μετὰ ἀπὸ ἐνδιάμεσους σταθμοὺς και τὴ διαδοχικὴ χρῆση νέων συρμών (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017). Κατὰ σειρά ἀπελευθέρωσε τις παρέβριες πόλεις Φέρετζικ (Φέρες), Σουφλί, Διδυμότειχο, και ἐφθασε ως το Δεμερδῆσι (Μαυρίδης & Μπερζιγιαννίδης 2013). Τελικά, στη 1 μετὰ τα μεσάνυχτα, πριν ξημερώσει ἡ-λυτρωτικὴ για τους Καραγατσιανούς- 16^η Μαΐου, ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν πόλη του Κάραγατς και εἰσχώρησε θριαμβευτικὰ στα ἐνδότερά της.

Ἐν συνεχείᾳ, στις 20 Μαΐου οἱ κάτοικοι του Κάραγατς ὑποδέχθηκαν με κάθε ἐπισημότητα τον τότε βασιλιά Ἀλέξανδρο και τον στρατηγὸ Λεοναρδόπουλο δίπλα στο Δημαρχεῖο της πόλης, ὅπου εἶχε στηθεῖ ἀψίδα θριάμβου, για να εορταστεῖ ἡ ἀπελευθέρωση. Μετὰ τους πανηγυρισμοὺς, ὠστόσο, δε χάθηκε πρόσθετος χρόνος ἀπὸ τις στρατιωτικὲς κινητοποιήσεις, καθὼς το Μικτὸ Ἀπόσπασμα οχύρωσε το Κάραγατς διασφαλίζοντας τὴν ἀμυντικὴ του ὀργάνωση, και σχεδίασε τὴν ἐπιθετικὴ- πλέον- τακτικὴ του με ἀφετηρία τὴ γέφυρα που συνέδεε τὴν ἀπελευθερωθεῖσα πόλη με τον ἐπόμενον στόχο του, τὴν Ἀδριανούπολη (Ρυζιώτης & Κιηγμάς 2017).

Χρειάστηκε να παρέλθουν κάτι λιγότερο ἀπὸ 2 μήνες για να καταληφθεῖ και ἡ Ἀδριανούπολη. Σύμφωνα με τα ντοκουμέντα του Ἀρχηγείου Στρατοῦ και του Θεοτικό (1969), στις 7 Ἰουλίου το 3ο Σύνταγμα Πεζικού, τὸ ὁποῖο ἐπιχειροῦσε στη Ραιδεστό, κατόρθωσε ν' ἀποβιβάσει δύο λόχους του μετὰ ἀπὸ πολλές δυσχέρειες, λόγω μεγάλης θαλασσοταραχῆς, και κατά τις 8 π. μ. ἄρχισε να καταλαμβάνει τους υπερκείμενους της θάλασσας λόφους, που δέσποζαν πάνω ἀπὸ τὴ Ραιδεστό. Τελικά, λίγο μετὰ το μεσημέρι της ἴδιας μέρας, εἶχαν ἤδη περιέλθει σε ἐλληνικὰ χέρια κατά σειρά το Σουλτάνκιοϊ, ἡ Ἡράκλεια και ἡ Ραιδεστός. Ἀναλυτικὰ, ἀναφέρεται στα ἀρχεῖα: «Σήμερον τὴν πρωΐαν ἐνεργήθη ἀπόβασις εἰς λιμένας Ἡρακλείας, Σουλτάνκιοϊ καὶ Ραιδεστοῦ ὑποστηριζομένη ὑπὸ Βρετανικῆς Ἑλληνικῆς Μοίρας. Ἀποβάσεις εἰς Σουλτάνκιοϊ ἄνευ ἀντιστάσεως. Πόλις Ἡράκλεια κατελήφθη τὴν

06:00. Ραιδεστός κατελήφθη την 13:00 κατόπιν άντιστάσεως. Απόβασις έξακολουθεϊ κανονικῶς» (Θεοτικός 1969).

Την ίδια μέρα της κατάληψης της Ραιδεστού, οι Τούρκοι προσπάθησαν να ανασυνταχθούν και πραγματοποίησαν τοπικές επιθέσεις στον τομέα του Έβρου, πιο συγκεκριμένα στο Κάραγατς και στο Λουλέ Μπουργκάς, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Από τον βομβαρδισμό του Κάραγατς καταστράφηκαν πολλά σπίτια, και από αυτές τις επιθέσεις το 3/40 Σύνταγμα Ευζώνων Πεζικού Άρτας αποκόμισε κάποιες απώλειες έμψυχου δυναμικού. Με άλλα λόγια, έδωσαν τη ζωή τους και για το Κάραγατς κάποιοι Αρτινοί στρατιώτες, όπως συνέβη δύο μήνες μετά και στην Αδριανούπολη.

Ο Διοικητής της Στρατιάς Θράκης, ενόψει της επικείμενης προέλασης πέραν του Έβρου, κοινοποίησε προς τα στρατεύματα εμπνευσμένη Ημερήσια Διαταγή, η οποία κατέληγε με την εξής προτροπή: «Προχωρήσατε μεθ' όρμης και γενναιοψυχίας εις τήν Λεωφόρον τής μεγάλης Ελλάδος και ταχύνετε το βήμα προς τό ιδανικόν τέρμα, όπου σᾶς άναμένουν πέντε αίωνων πόθοι και έλπίδες και άπαρασάλευτος έθνική πίστις» (Θεοτικός 1969). Ο κύβος για την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας είχε πλέον ριφθεί.

Το χρονικό της απελευθέρωσης της Αδριανούπολης

Η μεγάλη στιγμή για τη μητρόπολη της Θράκης είχε πλέον φθάσει. Τα ελληνικά στρατεύματα εξακολουθούσαν την προέλασή τους και βρισκονταν πλέον -κυριολεκτικά- προ των πυλών της. Για την ακρίβεια, είχαν λάβει θέση προ του ιστορικού γεφυριού της, που τη συνέδεε με το ήδη απελευθερωθέν Κάραγατς. Πώς, όμως, είχαν ξεκινήσει όλα; Ποια γεγονότα και ποιες ενέργειες αποτέλεσαν τα «κλειδιά» για την ενσωμάτωση και αυτών των κομβικής σημασίας περιοχών στο διαρκώς επεκτεινόμενο ελληνικό κράτος; Οι απαντήσεις στα ερωτήματα τούτα μπορούν να δοθούν μέσω μιας μικρής ιστορικής παρέκβασης.

Για 560 συναπτά έτη ήταν υποδουλωμένοι στην Οθωμανική αυτοκρατορία οι Έλληνες της Ανατολικής Θράκης, ποτέ ωστόσο δεν εγκατέλειψαν την ιδέα της απελευθέρωσης από τον τουρκικό ζυγό, και ανά διαστήματα οργάνωναν εξεγέρσεις που τους πλημμύριζαν μ' ελπίδες, αλλά κάθε φορά η καταστολή τους τις διέψευδε, βυθίζοντάς τους ξανά και ξανά στη θλίψη και διατηρώντας τους αλύτρωτους (Μαυρίδης & Μπερζιγιαννίδης 2013).

Μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, ο Βενιζέλος, με την «άδεια» και την προτροπή των Συμμάχων της Αντάντ, οργάνωσε επιχειρήσεις για την προσάρτηση και της Ανατολικής Θράκης. Ειδικότερα, το 1920, το Ανώτατο Διασυμμαχικό Συμβούλιο στο Παρίσι αναγνώρισε τα ελληνικά δικαιώματα στη Θράκη, και τότε ο Έλληνας Πρωθυπουργός απέστειλε τηλεγράφημα στον Αρχιστράτηγο Λεωνίδα Παρασκευόπουλο για άμεση δράση (Μαυρίδης & Μπερζιγιαννίδης 2013). Μετά το πέρας της -αναγκαίας- παρέκβασης, κρίνεται σκόπιμη η επιστροφή στο θέμα που πραγματεύεται το παρόν πόνημα.

Ήταν λίγες ημέρες πριν την απτή υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Μερικά μόνον εικοσιτετράωρα απέμεναν μέχρι ο Κρητικός ηγέτης Ελευθέριος Βενιζέλος να βάλει φαρδιά- πλατιά την υπογραφή του στη Συνθήκη των Σεβρών, η οποία οδήγησε το αλυτρωτικό ζήτημα σε άλλη διάσταση και κατέστησε χειροπιαστή πραγματικότητα τη Μεγάλη Ελλάδα: την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Με την περί ης ο λόγος Συνθήκη, ο Έλληνας Πρωθυπουργός κατοχύρωσε όλες τις κατακτήσεις του ελληνικού στρατού από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο μέχρι και τις επιτυχίες στη Μικρά Ασία. Με τη Συνθήκη του Νείγυ το 1919 είχε διασφαλιστεί η ένταξη της Δυτικής Θράκης στην ελληνική επικράτεια, ενώ με τις υπογραφές των ηγετών στις Σέβρες τον Ιούλιο και τον Αύγουστο του 1920 κατέστη επισήμως ελληνική και η Ανατολική Θράκη. Η Αδριανούπολη είχε πλέον λυτρωθεί από τα δεσμά της. Ο μήνας Ιούλιος του ίδιου έτους υπήρξε ο μήνας της απελευθέρωσής της. Ειδικότερα, το μεσημέρι της 12ης Ιουλίου τμήματα του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων της ΙΧ Μεραρχίας πραγματοποίησαν θριαμβευτική είσοδο, χωρίς να συναντήσουν την παραμικρή αντίσταση, και κατέλαβαν τη θρακική μητρόπολη (Ιντος 2022).

Η 12^η του μηνός ήταν η μέρα της λευτεριάς, ωστόσο η προηγούμενη, η 11^η Ιουλίου, αποτέλεσε την ημερομηνία κατά την οποία κρίθηκαν όλα για το ζήτημα της κατάληψης της Αδριανούπολης. Τότε ήταν που οι Οθωμανοί έπαυσαν να αντιστέκονται. Με τον ερχομό της 11^{ης} του μήνα, καθ' όλη τη

διάρκεια της νύχτας εχθρικές περίπολοι προσπαθούσαν αποσπασματικά να προσεγγίσουν τα προκεχωρημένα ελληνικά φυλάκια, αλλά οι Έλληνες στρατιώτες τις ανάγκαζαν να επιστρέψουν άπραγες στα σημεία εκκίνησης των επιχειρήσεών τους (Θεοτικός 1969). Ταυτόχρονα, το τουρκικό πυροβολικό έβαλλε εναντίον των ελληνικών οργανώσεων κατ' αραία διαστήματα, εν είδει μιας τελευταίας απέλπιδος απόπειρας να αντιστρέψει το εις βάρος των Οθωμανών κλίμα.

Οι εξελίξεις ήταν ραγδαίες. Στις 18:30, την ίδια μέρα, ένας Τούρκος απεσταλμένος ειδοποίησε το Μικτό Απόσπασμα Κάραγατς ότι μια επιτροπή που είχε συσταθεί στην Αδριανούπολη ζητούσε να συναντηθεί με τον Διοικητή των Στρατιωτικών Δυνάμεων Κάραγατς για την παράδοση της πόλης. Μετά από αυτήν την ευνοϊκή εξέλιξη, ο Διοικητής, Συνταγματάρχης Πεζικού Ευδής, συναντήθηκε στην οροθετική γραμμή της οδού Κάραγατς- Αδριανουπόλεως με τη συσταθείσα επιτροπή, που αποτελείτο από τον Έλληνα Μητροπολίτη Πολύκαρπο, τον ιατρό Τσαγρή, Διευθυντή του Ερυθρού Σταυρού στην πόλη, τον Μουφτή, τον Δήμαρχο ως αντιπρόσωπο του Νομάρχη, τους Βούλγαρους και Αρμενίους Επισκόπους, τον Αρχираββίνο και έναν Τούρκο Υπολοχαγό (Θεοτικός 1969). Απαντες εξέφρασαν τη γενική επιθυμία του λαού της Αδριανούπολης να παραδοθεί η πόλη στα ελληνικά στρατεύματα, αφού πρώτα δινόταν 24ωρη προθεσμία για να εκκενωθεί η πόλη από τον Οθωμανικό στρατό. Επίσης, η επιθυμία απαξιαπάντων των Ελλήνων ήταν να μην πειράξει ούτε στο ελάχιστο κανείς Έλληνα στρατιώτη τον τουρκικό πληθυσμό.

Άλλωστε, Έλληνες και Τούρκοι συμβίωναν για μακρό χρονικό διάστημα ειρηνικά στην περιοχή, τόσο στην Αδριανούπολη όσο και στο Κάραγατς, και διατηρούσαν φιλικές σχέσεις. Υπήρχε ανάμεσά τους κλίμα ζεστασιάς, όπως συνέβαινε εκείνα τα χρόνια. Επρόκειτο για άλλους καιρούς, στους οποίους η γειτονιά δημιουργούσε δυνατούς, οιονεί οικογενειακούς δεσμούς. Η ελληνική πλευρά επιθυμούσε να λυθεί ειρηνικά το ζήτημα, στο μέτρο του δυνατού. Το ίδιο επρόκειτο να συμβεί δύο χρόνια αργότερα, αντιστρόφως φυσικά, καθώς το 1922 οι Τούρκοι παρακαλούσαν τους Έλληνες, ειδικά στο Κάραγατς, να μη φύγουν, γιατί ήταν όλοι φίλοι μεταξύ τους, και δε θα τους πείραζε κανείς. Σε καμιά από τις δύο περιπτώσεις, όμως, το ζήτημα δεν ήταν τόσο απλό, όπως αποδείχθηκε.

Ο Έλληνας Διοικητής, κατόπιν συνεννόησης με το Αρχηγείο, αρνήθηκε να παραχωρήσει προθεσμία στους Οθωμανούς, κατά συνέπεια οι εχθροπραξίες επαναλήφθηκαν και το ελληνικό πυροβολικό άρχισε τις βολές, σε αραία τακτικά διαστήματα, μέχρι τις 05:00 π.μ. της επομένης (Θεοτικός 1969). Εν τω μεταξύ, στον τομέα Κούλελι Μπουργκάς, στις 08:00 π.μ. της 11^{ης} του τρέχοντος μηνός, αφού διεξήχθησαν αναγνωρίσεις στον δεξιό υποτομέα, διαπιστώθηκε πως οι αντίπαλοι είχαν εγκαταλείψει τις θέσεις τους απέναντι από τη συγκεκριμένη τοποθεσία, ενώ το γεγονός αυτό επιβεβαιώθηκε ακολούθως μέσω νέων αναγνωρίσεων από στρατιωτικές αποστολές. Η αντίστροφη μέτρηση για την λύτρωση και της Αδριανούπολης είχε ξεκινήσει.

Έπειτα, το II Τάγμα, στον αριστερό υποτομέα, έλαβε εντολή από το Μικτό Απόσπασμα να οργανώσει επίθεση και περικύκλωση του δεξιού υποτομέα. Έτσι ανάγκασε τις οθωμανικές δυνάμεις να υποχωρήσουν, διαλυμένες ουσιαστικά, και συνέλαβε στα χαρακώματα, κατόπιν αντιστάσεως, τρεις Αξιωματικούς και είκοσι πέντε οπλίτες, ενώ συνάμα περισυνέλεξε έντεκα πολυβόλα, ογδόντα κιβώτια οβίδων βαρέος πυροβολικού, όπλα, χειροβομβίδες και εργαλεία εκσκαφής, καταλαμβάνοντας στις 09:30 π.μ. το χωριό Τσακμάκ (Θεοτικός 1969).

Οι οθωμανικές δυνάμεις, λειτουργώντας πλέον σπασμωδικά, συμπτύχθηκαν και κατέστρεψαν μια σιδηροδρομική γέφυρα μήκους οκτώ μέτρων, μεταξύ του σιδηροδρομικού σταθμού Ουζούν Κιοπρού και των σιδηροδρομικών γεφυρών του Έβρου, παρεμποδίζοντας μ' αυτόν τον τρόπο την από ευθείας συγκοινωνία Κωνσταντινούπολης- Κάραγατς, μέχρι που συντελέστηκε η ανακατασκευή της γέφυρας. Στις 07:15 π.μ. κατέφθασε από το Διδυμότειχο στο Κούλελι Μπουργκάς ο Επιτελάρχης της Στρατιάς, Συνταγματάρχης Ιωάννης Καλογεράς, που είχε πληροφορηθεί την τουρκική σύμπτυξη, και μεταβίβασε οδηγίες, σύμφωνα με τις οποίες έπρεπε να σχηματισθούν δύο φάλαγγες από τις δυνάμεις στο Κούλελι Μπουργκάς. Και οι δύο φάλαγγες τέθηκαν άμεσα σε πορεία προς την Αδριανούπολη (Θεοτικός 1969).

Η καθοριστική διαταγή από τα ανώτερα κλιμάκια για την κατάληψη της δόθηκε το βράδυ της 11^{ης} Ιουλίου 1920. Τότε ήταν που η Στρατιά Θράκης κοινοποίησε εντολή επιχειρήσεων για την επομένη μέρα, στην οποία μεταξύ άλλων αναφερόταν η εξής οδηγία: «Η ΙΧ Μεραρχία θα συγκεντρωθή εις Μπουνάκιοι έτοιμη νά καταλάβη τήν Αδριανούπολιν» (Θεοτικός 1969). Η μεγάλη στιγμή είχε έρθει.

Η πιο σημαντική πόλη της Ανατολικής Θράκης, η πρώην πρωτεύουσα της άλλοτε πανίσχυρης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα γινόταν και πάλι ελληνική. Η αγαπημένη, αλλά για χρόνια χαμένη, κόρη θα επέστρεφε ξανά στην αγκαλιά της μάνας Ελλάδας.

Στις 13:15 μ.μ. της 12^{ης} Ιουλίου, λοιπόν, τα τμήματα του 3/4 Συντάγματος Ευζώνων της 9^{ης} Μεραρχίας εισήλθαν πανηγυρικά και- κυριολεκτικά- δια περιπάτου στην Αδριανούπολη, χωρίς να συναντήσουν καμιάν απολύτως αντίσταση, και την κατέλαβαν με κάθε επισημότητα. Τα απελευθερωτικά τμήματα γνώρισαν αποθεωτική υποδοχή εκ μέρους των κατοίκων της (Θεοτικός 1969).

Τα επινίκια- οι εορτασμοί

Η Στρατιά, αμέσως μετά την κατάληψη της Αδριανούπολης, εξέδωσε την ακόλουθη διαταγή: «Έχθρος διελύθη. Αδριανούπολις κατελήφθη σήμερα. Αύριον εισέρχεται ο Βασιλεύς, ο Ύπατος Αρμοστής και τό Στρατηγείον τής Στρατιάς. Ή Στρατιά θά εξακολουθήση τήν έκκαθάρισιν και κατάληψιν τής Ανατολικής Θράκης» (Θεοτικός 1969).

Ως έδρα της Μεραρχίας ορίστηκε η -υπό ελληνική διοίκηση και κατοχή από κείνη τη μέρα- Αδριανούπολη, ενώ επίσης αποφασίστηκε την 14^η Ιουλίου να καταληφθούν οι 40 Εκκλησιές. Την 13^η του μήνα, δηλαδή την επομένη της κατάληψης της «πρώτης χρονικά Ορεστιάδας», το Στρατηγείο της Στρατιάς εγκαταστάθηκε σε αυτήν, στην άρτι λυτρωθείσα μετά από 560 χρόνια σκλαβιάς.

Η μεγάλη στιγμή είχε φθάσει. Η πολιτική του Βενιζέλου είχε θριαμβεύσει, και η Ελλάδα βρισκόταν πια προ των πυλών της πραγμάτωσης της «Μεγάλης Ιδέας». Η απελευθέρωση της Αδριανούπολης εορτάστηκε όπως της άρμοζε. Στις 11:00 π.μ. της 13^{ης} Ιουλίου, αφίχθησαν ο Βασιλιάς Αλέξανδρος, ο Διοικητής της Στρατιάς μαζί με το επιτελείο του, ο Αρμοστής της Ανατολικής Θράκης, συνοδευόμενος από το προσωπικό της Αρμοστείας, και ο Διοικητής της Μεραρχίας Σμύρνης, Συνταγματάρχης Μαζαράκης, με τους δικούς του ακόλουθους (Θεοτικός 1969).

Μετά τη θριαμβευτική είσοδο και τη λαμπρή υποδοχή των επισήμων, η συνέχεια δόθηκε με δοξολογία στη Μητρόπολη και δεξίωση στο Διοικητήριο. Όπως είναι φυσικό, υπήρξε ανώτερος από κάθε περιγραφή ο ενθουσιασμός των Ελλήνων κατοίκων της βυθισμένης στο γαλανόλευκο χρώμα Αδριανούπολης. Ήταν πέραν πάσης περιγραφής και η συγκίνηση κατά την υποδοχή, αντάξια της πραγματοποίησης των προαιώνιων πόθων και της αποτίναξης του ζυγού πέντε και πλέον αιώνων. Έτσι, με την κατάληψη μιας εκ των πιο σημαντικών -γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά πόλεων- μπορούσε πια να θεωρηθεί τετελεσμένη η απελευθέρωση της Θράκης. Θεωρήθηκε εξάλλου λήξαν και το ζήτημα των κυρίων επιχειρήσεων, μετά και τη διάλυση του 1^{ου} Τουρκικού Σώματος Στρατού. Βεβαίως, υπολειπόταν ακόμη τόσο η πλήρης εκκαθάριση της περιοχής, όσο και η εγκατάσταση των μονάδων προκάλυψης στη μεθόριο, για να διασφαλιστούν τα κεκτημένα (Θεοτικός 1969).

Ο διπλωματικός, πολιτικός και στρατιωτικός θρίαμβος του Βενιζέλου είχε ουσιαστικά ολοκληρωθεί. Η Συνθήκη των Σεβρών, που υπογράφηκε λίγες ημέρες μετά, θα τον επισφράγιζε. Αυτή ήταν ίσως και η κορυφαία στιγμή της θητείας του νεαρού βασιλέως Αλεξάνδρου, του μοναδικού μέλους της βασιλικής οικογένειας, που συνυπήρξε αρμονικά με τον Κρητικό ηγέτη, μετά τα τελευταία χρόνια του Γεωργίου Α'. Δυστυχώς, ένα απλό δάγκωμα πιθήκου, όσο και αν φαίνεται απίστευτο, κατέστη μοιραίο και για τον ίδιο και για ένα ολόκληρο έθνος -είχε συμφωνήσει και ο Τσώρτσιλ- αφού οδήγησε, κατά σειρά, σε εκλογές, σε επιστροφή του μισητού στους συμμάχους και γερμανόφιλου Κωνσταντίνου, στην αλλαγή της στάσης τους στη Μικρά Ασία και στον άδικο και οριστικό ξεριζωμό 1.300.000 Ελλήνων.

Η θυσία

Της θρυλικής 12ης Ιουλίου 1920, ωστόσο, είχε προηγηθεί ένα γεγονός, που αποτελεί τη βάση και την κύρια έμπνευση τούτου εδώ του πονήματος. Η 8η Ιουλίου 1920 είναι μια ημερομηνία που συνδέθηκε άρρηκτα με την Αδριανούπολη και ταυτόχρονα συνδέσε την ιστορική πόλη με το 3/4 Σύνταγμα Ευζώνων Πεζικού. Συνδέθηκαν, όμως, αδιάσπαστα και δύο ελληνικές πόλεις, δοξασμένες, που και οι

δυο είχαν διατελέσει πρωτεύουσες κρατών στα χρόνια της δόξας τους: η Αδριανούπολη και η Άρτα. Μάλιστα, οι δεσμοί που τις ενώνουν είναι δεσμοί αίματος, και πάντοτε, όσα χρόνια και αν περάσουν, οι δύο πόλεις θα είναι αδελφοποιημένες, αφού οι απόγονοι όσων έζησαν εκείνα τα χρόνια θ' αναπαράγουν την ιστορία που γράφτηκε με αίμα και θα τιμούν τους ήρωες που έδωσαν τη ζωή τους για την «πρώτη Ορεστιάδα» της Ελλάδας. Ειδικότερα, τα γεγονότα για την απελευθέρωση του στολιδιού της Θράκης κύλησαν ταχύτατα μετά τη θυσία δεκαεπτά στρατιωτών, που υπηρετούσαν στο εν λόγω Σύνταγμα Πεζικού Άρτας.

Η αντίστροφη μέτρηση για την ηρωική θυσία άρχισε την 7^η Ιουλίου. Την ημέρα εκείνη, η 9η (ΙΧ) Μεραρχία, η οποία είχε αναπτυχθεί από την περιοχή Πυθίου μέχρι Καραγάτς, κατά την προέλασή της έγινε στόχος επιθέσεων προερχομένων από την τουρκική πλευρά, που έλαβαν χώρα και στο Πύθιο και στο Κάραγατς, εν είδει κυρίως ισχυρότατου βομβαρδισμού από το Πυροβολικό (Ευσταθίου 2020). Το Ελληνικό Πυροβολικό απάντησε με εξίσου ισχυρά πυρά και κατόρθωσε ν' αποκρούσει την τουρκική επίθεση, η οποία επαναλήφθηκε και τις νυχτερινές ώρες, χωρίς όμως να καταφέρει ν' αναχαιτίσει τους Έλληνες, που πλέον απείχαν πολύ λίγο από την επίτευξη άλλου ενός στόχου, της κατάληψης της Αδριανουπόλεως.

Η 8η Ιουλίου υπήρξε ημέρα- σταθμός για το ζήτημα της Ανατολικής Θράκης. Τότε μετακινήθηκε από την Αλεξανδρούπολη- το τότε «Δεδέαγατς» για τους Οθωμανούς- στο Διδυμότειχο ο Σταθμός Διοικήσεως της Στρατιάς Θράκης (Ευσταθίου 2020). Εκεί μετακινήθηκαν επίσης Τμήματα Ευζώνων από το Μικτό Απόσπασμα του Κάραγατς. Μεταξύ τους βρίσκονταν Εύζωνοι του 3/40 Συντάγματος Πεζικού, κάποιιοι εκ των οποίων εκείνη τη μέρα έμελλε να δώσουν τη ζωή τους για την πατρίδα. Τ' όνομά τους, όμως, όπως και το πνεύμα τους, επρόκειτο να μείνουν για πάντα αθάνατα.

Το Αρχηγείο Στρατού μνημονεύει όσα εκτυλίχθηκαν κατά την 8^η Ιουλίου του έτους εκείνου, και τα παραθέτει στα επίσημα αρχεία του με κάθε λεπτομέρεια. «Την 8^η Ιουλίου 1920 ή ΙΧ Μεραρχία ενήργησεν άναγνώρισιν εις Καραγάτς. Τό σχέδιον συνίστατο εις τήν άρπαγήν τοῦ εις τό άκρον δεξιόν τοῦ τομεῶς Καραγάτς Τουρκικοῦ φυλακίου και, αναλόγως τῆς επιτυχίας, άπαντα τά πρό τοῦ Τουρκικοῦ προγεφυρώματος Έλληνικά τμήματα θά έπροχώρουν διαδοχικῶς πρὸς Μποσνάκαιοῖ μέ κατεύθυνσιν συγκλίνουσιν πρὸς τήν επί τοῦ Έβρου γέφυραν» (Θεοτικός 1969). Γίνεται εύκολα αντιληπτό πως πρόκειται για τη γέφυρα που λίγες μέρες μετά θ' αποκτούσε το όνομα του ανθρώπου, ο οποίος θα έδενε με μια ξεχωριστή σχέση την Αδριανούπολη με το 3/40 Σύνταγμα Πεζικού Άρτας.

Η επιχείρηση, σύμφωνα με τα επίσημα αρχεία του Ελληνικού Στρατού, εξελίχθηκε εν συνεχεία τοιουτοτρόπως: «Κατόπιν προπαρασκευαστικής βολῆς τοῦ πυροβολικοῦ ήρχισεν ή προχώρησιν τοῦ Πεζικοῦ εκ τοῦ άριστεροῦ και έπεξετάθη πρὸς τό δεξιόν μετά τήν άνατροπήν τοῦ Τουρκικοῦ φυλακίου και οὔτω προσεβλήθησαν αί πρό τῆς γεφύρας τοῦ Έβρου όργανώσεις τῆς κυρίας αμυντικῆς Τουρκικῆς όργανώσεως» (Θεοτικός 1969). Αφού, λοιπόν, το Πυροβολικό σήμανε την έναρξη της επόμενης επιχείρησης, δηλαδή της επιθετικής αναγνώρισης του χώρου παραπλεύρως της γέφυρας στην είσοδο της πόλης, ήρθε η σειρά του Πεζικού. Οι άνδρες του 3/40 Συντάγματος κινήθηκαν από τ' αριστερά προς τα δεξιά για να καταλάβουν το τουρκικό φυλάκιο, που αποτελούσε την κύρια αμυντική οργάνωση των Τούρκων στην περιοχή πριν την περί ης ο λόγος γέφυρα.

Η οργάνωση του φυλακίου, στ' οποίο έκαναν επιθετική αναγνώριση οι Έλληνες στρατιώτες με επικεφαλής τον Αρτινό Λοχαγό Νικόλαο Διαμάντη, περιγράφεται ως εξής: «Αί όργανώσεις αὔται άπετέλουν περιβολήν καλυπτομένην διά διπλῆς σειρᾶς συρματοπλέγματος πλάτους 6 μέτρων, ύψους 1.50, ήτις στηριζομένη επί τῆς δεξιᾶς όχθης τοῦ ποταμοῦ έπλαγιοφυλάσσετο υπό μεγάλου άριθμοῦ πολυβόλων, έγκατεστημένων εις κεκαλυμμένας θέσεις επί τῶν όχθῶν τοῦ ποταμοῦ». Αντιλαμβανόμαστε, επομένως, πως επρόκειτο για ένα δύσκολο εγχείρημα, καθώς η ελληνική αναγνωριστική φάλαγγα έπρεπε να παραβιάσει μια διπλή σειρά συρματοπλεγμάτων, που φυλασσόταν στα πλάγια από πολυάριθμα πολυβόλα των Τούρκων, στο φυλάκιο που λειτουργούσε ως μεθοριακό φρούριο πριν την κατεχόμενη και αλύτρωτη ακόμη Αδριανούπολη. Τα πολυβόλα ήταν τοποθετημένα σε καλυμμένες θέσεις πάνω στις όχθες του ποταμού, ώστε να μην είναι ορατά σε όποιον προσέγγιζε την περιοχή. Αυτό το στοιχείο ήταν εκείνο που έκρινε την έκβαση της επιθετικής αναγνώρισης με άσχημο τέλος για τους δεκαεπτά γενναίους άνδρες, που δε λογάριασαν τον κίνδυνο και έπεσαν

κυριολεκτικά στη φωτιά, για να δουν και να βιώσουν τη λύτρωση άλλης μιας ελληνικής πόλης, εμφορούμενοι από τα υψηλά ιδανικά της ελευθερίας και του πατριωτισμού, αλλά και παράλληλα μνημένοι στο ευγενές όραμα της Μεγάλης Ιδέας, που χρονολογείτο από τα χρόνια των Εθνοσυνελεύσεων ακόμα.

Η έκβαση της επιθετικής αναγνώρισης ήταν δυσάρεστη. Δε γνωρίζουμε αν οι επιχειρήσαντες στρατιώτες καινήθηκαν με άγνοια καινδύνου συνεπαρμένοι από τις συνεχόμενες και θριαμβευτικές νίκες του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία και τη Θράκη, με συνέπεια να υπερτιμήσουν τις δικές τους ικανότητες και δυνάμεις και να υποτιμήσουν τον εχθρό, που εγκατέλειπε υποχωρώντας τη μια περιοχή μετά την άλλη. Δε γνωρίζουμε αν βιάστηκαν ν' απελευθερώσουν την Αδριανούπολη, εμφορούμενοι από άκρατο πατριωτισμό και υπέρμετρο ενθουσιασμό. Αυτό που μετά βεβαιότητας γνωρίζουμε είναι πως όλοι τους υπήρξαν αυθεντικοί ήρωες, άξια τέκνα της λεβεντογέννας Ηπείρου. Ήταν μαχητές έτοιμοι να θυσιαστούν, γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων, και παλικάρια σαν και εκείνα που λίγα χρόνια αργότερα θ' ανάγκαζαν τον εμβληματικό ηγέτη των Βρετανών, Ουίνστον Τσόρτσιλ να παραδεχθεί: «Μέχρι τώρα λέγαμε πως οι Έλληνες πολεμούν σαν ήρωες. Από 'δω και στο εξής θα λέμε πως οι ήρωες πολεμούν σαν Έλληνες».

Οι απώλειες της επιχείρησης δεν ήταν μικρές. Δεκαεπτά Έλληνες δεν πρόλαβαν- για τέσσερις μόλις ημέρες, και αυτό καθιστά πιο τραγικό το θάνατό τους- να δουν ελεύθερη την Αδριανούπολη. Ειδικότερα, ένας αξιωματικός του 3/40 Σύνταγματος, ο Λοχαγός Διαμάντης, και δεκαέξι Εύζωνοι της ίδιας Μονάδας Πεζικού της Άρτας, δέχθηκαν ισχυρά τουρκικά πυρά από τα κεκαλυμμένα πολυβόλα, και έχασαν τη ζωή τους ηρωικά πεσόντες. Επίσης, κατά τη διάρκεια της επιχείρησης, τραυματίστηκαν πέντε ακόμη αξιωματικοί και άλλοι σαράντα πέντε οπλίτες. Οι απώλειες δεν περιορίστηκαν στους θανάτους και τους τραυματισμούς, καθώς άλλοι δύο Εύζωνοι συνελήφθησαν και αιχμαλωτίστηκαν από τους Τούρκους (Ευσταθίου 2020).

Η αναγνώριση- η αθανασία

Από τους δεκαεπτά γενναίους Έλληνες εκείνος που έμεινε στην αιωνιότητα, κερδίζοντας κατ' ουσίαν τα μεγαλύτερα εύσημα, ως αξιωματικός και αρχηγός της επιχείρησης ίσως, ήταν ο Αρτινός Λοχαγός Νικόλαος Διαμάντης, που έπεσε νεκρός ακριβώς μπροστά στη γέφυρα στην είσοδο της πόλης, και για αυτό οι λυτρωθέντες κάτοικοί της έδωσαν στο εν λόγω γεφύρι τ' όνομά του: «Γέφυρα Λοχαγού Διαμάντη». Οι απόγονοι των Ελλήνων Αδριανουπολιτών και Καραγατσιανών ακόμη και σήμερα την αποκαλούν έτσι, και δε χάνουν ευκαιρία σε κάθε επίσκεψη στα πατρογονικά τους να ξαποσταίνουν στον ίσκιο της, εκεί που περνούσαν πολλές από τις ελεύθερες ώρες τους οι πρόγονοί τους.

Στα αρχεία του Αρχηγείου Στρατού, περιγράφονται από τον Θεοτικό (1969) λιτά και απέρριτα, εντός ολίγων γραμμών, τόσο η θυσία του Ηπειρώτη Λοχαγού όσο και η αναγνώριση της προσφοράς του στην πατρίδα, μέσω της απόφασης να δοθούν ο στρατιωτικός του βαθμός και το επώνυμό του στην περίφημη και αιματοβαμμένη γέφυρα ως νέα ονομασία της: «Επί τής γεφύρας του Έβρου έπεσεν ήρωικώς μαχόμενος ο Λοχαγός Πεζικού Διαμάντης Νικόλαος, δι' ο και βραδύτερον ή γέφυρα έλαβε τό όνομά του».

Αλλά και ο Τύπος της εποχής είχε προσδώσει στο ζήτημα τη βαρύτητα που του αναλογούσε. Χαρακτηριστικό είναι το σχετικό απόσπασμα της εφημερίδας «Πατρίς»: «Το εσπέρας του Σαββάτου το εις Καραγάτς ευζωνικόν Σύνταγμα παρασυρθέν υπό υποχωρούντων τουρκικών φυλακίων ενέπεσεν εις ενέδραν εχθρικών τμημάτων παρά την γέφυραν Αδριανουπόλεως του ποταμού Έβρου και απώλεσε εκτός μάχης περί τους εξήκοντα και νεκρόν τον λοχαγόν Διαμάντην, το όνομα του οποίου έλαβεν ή γέφυρα Αδριανουπόλεως. Ήσαν αι μόνοι απώλειαι, τας οποίας υπέστη ή Στρατιά Θράκης. Τα Τουρκικά στρατεύματα εξεκένωσεν προ της πανταχόθεν πίεσεως την Αδριανούπολιν και εσπευσμένως υπεχώρουν προς την Βουλγαρίαν, την Κυριακήν δε το Ευζωνικόν σύνταγμα εισήλθεν εις Αδριανούπολιν» (Καλογεράς 1920).

Στον Τύπο της εποχής, επίσης, επιβάλλεται να δοθούν και τα εύσημα για την απόδοση και στους άλλους δεκαέξι θυσιάσθέντες ήρωες της αναγνώρισης και της δόξας που τους αναλογεί. Δεν το είχαν επιδιώξει ποτέ, ούτε εκείνοι ούτε ο Λοχαγός. Ό,τι έκαναν, το έκαναν επειδή ήθελαν να δουν ελεύθερη κάθε

σπιθαμή ελληνικού χώματος, κάθε περιοχή που είχε συνδεθεί με τον ελληνισμό και κατοικήθηκε επί μακράν από σημαντικούς ελληνικούς πληθυσμούς. Ευτυχώς, λοιπόν, έμειναν και τα δικά τους ονόματα στην αιωνιότητα. Είναι ευχής έργον το γεγονός ότι στην επιμνημόσυνη δέηση για τους νεκρούς στρατιώτες της Αδριανούπολης είχε δώσει το «παρών» ο δημοσιογράφος Ανδρέας Κονιτόπουλος, απεσταλμένος της εφημερίδας «Πατρίς», ο οποίος με την προσωπική του έρευνα διέσωσε και δημοσίευσε τα ονόματα και των άλλων δεκαέξι παλικαριών του στρατού της Άρτας, τα οποία έχυσαν το αίμα τους για την απελευθέρωση της Αδριανούπολης κοντά στην ίδια γέφυρα, πλάι στον Λοχαγό τους, που- χωρίς κανείς τους να το γνωρίζει- τους είχε ανοίξει ως επικεφαλής εκείνη τη νύχτα της 8^{ης} Ιουλίου τις πύλες της αιωνιότητας.

Φανερά συγκινημένος, αλλά και αρκούντως σταθερός στην τήρηση των τύπων και των αρχών της δημοσιογραφίας, περιγράφει λοιπόν στην ανταπόκριση του ο Ανδρέας Κονιτόπουλος, στις 14 Αυγούστου 1920, την επιμνημόσυνη δέηση και την απόδοση των πρεπουσών τιμών στους νεκρούς απελευθερωτές της πόλης.

«Τον Αύγουστο του 1920, η πόλη της Αδριανούπολης περίπου σαράντα ημέρες μετά την απελευθέρωσή της τίμησε την μνήμη των παλληκαριών που έδωσαν την ζωή τους τον Ιούλιο εκείνης της χρονιάς, για να πνεύσει άνεμος ελευθερίας μετά από σκλαβιά 600 ετών.

Η Αδριανούπολη, η μητρόπολη του Θρακικού Ελληνισμού, και η ΙΧ Μεραρχία τέλεσαν το μνημόσυνο των πεσόντων, με μεγάλη επισημότητα. Το Εθνικό Εμβατήριο που παιάνιζε η φιλαρμονική των Ευζώνων από νωρίς το πρωί, ξύπνησε τους Αδριανουπολίτες. Φάλαγγες στρατιωτών παρήλαυναν στους μεγάλους δρόμους και κατευθύνονταν στο χώρο, όπου θα τελούνταν το μνημόσυνο.

Στο χώρο είχε στηθεί το κατάλευκο κενοτάφιο, στολισμένο με την ελληνική σημαία. Γύρω από το μνημείο αυτό είχαν τοποθετηθεί Τούρκικα κανόνια, λάφυρα των μαχών. Τέσσερεις ευσταλείς εύζωνοι σε στάση προσοχής. Ένα τραπέζι υπήρχε για χρήση από τους ιερωμένους, ενώ αριστερά του κενοταφίου ήταν παρατεταγμένοι οι θεραπευμένοι τραυματίες του 3/40 ευζωνικού συντάγματος της Άρτας.

Στις 10 το πρωί άρχισαν να προσέρχονται οι επίσημοι. Ο μητροπολίτης Πολύκαρπος, ο διοικητής της ΙΧ Μεραρχίας Λεοναρδόπουλος, ο Ύπατος Αρμοστής Αντ. Σαχτούρης με τον Γενικό Γραμματέα της Αρμοστείας Καραθεοδωρή και πολλοί άλλοι. Στην επιμνημόσυνη δέηση προσήλθαν επίσης ο τέως δήμαρχος Σεφτέκ Μπέης, ο Μουφτής Χιλμή, τα προεδρεία της Οθωμανικής, της Ισραηλίτικης και της Αρμένικης κοινότητας, καθώς και ο μόνος ξένος διπλωμάτης, ο πρόξενος της Περσίας.

Στην επιμνημόσυνη δέηση χοροστάτησε ο μητροπολίτης Πολύκαρπος, ενώ η Φιλαρμονική έπαιξε πένθιμο εμβατήριο του Μπετόβεν» (Αθανασιάδης 2015).

Τα ονόματα- η αθανασία

Αμέσως μετά, ακολούθησε η πιο ανατριχιαστική στιγμή του ρεπορτάζ του Ανδρέα Κονιτόπουλου, καθώς κατέγραφε τα ονόματα των πεσόντων, και ήταν η πένα εκείνου, η οποία πέτυχε να τα διατηρήσει ζωντανά στη μνήμη μας έως και σήμερα. Ειδικά όσοι έλκουμε την καταγωγή μας από την Ήπειρο- και ιδιαιτέρως όλοι εμείς που καταγόμαστε από την Άρτα- στην ανάγνωση των ονομάτων γυρίζουμε πίσω σε εκείνα τα χρόνια και αναβιώνουμε τις στιγμές σα να ήμασταν εκεί. Ήταν οι στιγμές που οι Αδριανουπολίτες δάκρυσαν σα να έχασαν αδελφούς και έγιναν «ένα» με την Άρτα και τις μανάδες των αδικοχαμένων παλικαριών, που τους περίμεναν να γυρίσουν στο σπίτι. Έγιναν «ένα» με την Ήπειρο. Αδριανούπολη και Άρτα, Άρτα και Αδριανούπολη αδελφές για πάντα. Ακόμη και σήμερα, στη σκέψη των εν ζωή Αδριανουπολιτών και Καραγατσιανών, οι Ηπειρώτες είναι αδέλφια τους (Χατζησιμωνιάν 2023). Η συνέχεια του ρεπορτάζ, λοιπόν, είχε δοθεί ως εξής:

«Αμέσως μετά έγινε το προσκλητήριο των πεσόντων. Όλοι στάθηκαν προσοχή.

Ο υπασπιστής του συντάγματος Αθανασόπουλος, άρχισε να εκφωνεί τον κατάλογο των πεσόντων.

- Λοχαγός τους 5ου λόχου Διαμάντης Νικόλαος

Ο υπολοχαγός του λόχου που διαδέχθηκε τον Διαμάντη, συνεχίζει:

«Εφονεύθη γενναίως μαχόμενος κατά την μάχη της 8ης Ιουλίου εν Κάραγατς».

Συνέχισε ο υπασπιστής Αθανασόπουλος:

- Ανθυπολοχαγός 2ου λόχου πυροβόλων Ζωνουδάκης Εμμανουήλ

Και εδώ δόθηκε η ίδια απάντηση:

«Εφονεύθη γενναίως μαχόμενος κατά την μάχη της 8ης Ιουλίου εν Κάραγατς».

Και συνέχισε ο υπασπιστής Αθανασόπουλος με τα άλλα ονόματα:

- Λοχίας 2ου λόχου Παπαχρήστος Ευάγγελος,
- Δεκανεύς 3ου λόχου Ντεκούλης Παύλος,
- Υποδεκανεύς 3ου λόχου Καρανικόλας Χρήστος,
- Στρατιώτης 3ου λόχου Μπαλταγιάννης Νικόλαος,
- Λοχίας 5ου λόχου Τσάντας Χρήστος,
- Υποδεκανεύς 5ου Αγγέλης Γεώργιος,
- Στρατιώτης 5ου Παπαγεωργίου Κων/νος,
- Στρατιώτης 5ου Κρικώνης Ε.,
- Λοχίας 6ου Νείλας Α.,
- Δεκανεύς 6ου Κωτούλας Β,
- Υποδεκανεύς 6ου Σταμάτης Χ,
- Στρατιώτης Γάκος Ε.,
- Στρατιώτες 6ου
Κατσαντώνης Δ.,
Τόλης Ι.,
Καραγκούνης Δ.,
Στάικος Χρ.,
Νακόπουλος Α.,
Αναγνωστόπουλος Αλβέρτος,
Παρδάλης Δημήτριος,
Τσούτρας Φ.,
- Στρατιώτης 2ου πολυβόλων Παντελής Νικόλαος.

Και στην περίπτωση αυτή η φωνή του οικείου επιλοχία, απαντά στην εκφώνηση κάθε ονόματος: «Εφονεύθη γενναίως μαχόμενος κατά την μάχη της 8ης Ιουλίου εν Κάραγατς» (Αθανασιάδης 2015).

Το μνημείο

Στον τόπο, όπου είχε τελεσθεί η δέηση, υψώθηκε μνημείο, πάνω στ' οποίο αναγράφτηκαν τα ονόματα και των δεκαεπτά πεσόντων στην είσοδο της Αδριανούπολης, και μέσω του οποίου η ιστορία γράφτηκε λαμπρή και με κάθε επισημότητα, ως ελάχιστος φόρος τιμής και όπως ακριβώς άξιζε στους ήρωες της πόλης. Από τα αρχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού καθίσταται γνωστή και η ιδιαίτερη πατρίδα του καθενός από τους Έλληνες πολεμιστές, που υπηρετούσαν τη θητεία τους στο θρυλικό 3/40 Σύνταγμα Πεζικού Άρτας. Οι περισσότεροι είναι Ηπειρώτες και πολλοί από αυτούς Αρτινοί, καθότι, ως γνωστόν, την εποχή εκείνη οι Μονάδες επανδρώνονταν από άντρες του τόπου στον οποίον έδρευαν, οπότε και το συγκεκριμένο Σύνταγμα συναρτάριζαν άντρες από την ευρύτερη περιοχή της Άρτας (Ευσταθίου 2023). Μάλιστα, πριν την παράθεση των ονομάτων, οφείλουμε να επισημάνουμε πως στο συγκεκριμένο μνημείο αναγράφτηκαν και τα ονόματα 6 ακόμη νεκρών ηρώων- 23 ονόματα στο σύνολο- που έπεσαν μαχόμενοι για τη Θράκη εκείνο το χρονικό διάστημα, και όχι απαραίτητα την 8^η Ιουλίου, σε περιοχές πλησίον της Αδριανούπολης. Κάτωθι παρατίθενται το όνομα και η καταγωγή του καθενός αναλυτικά:

- Λοχαγός 5ου Λόχου Διαμάντης Νικόλαος εκ Βουργαρελίου Άρτης
- Ανθυπολοχαγός 2ου Λόχου Πυροβόλων Ζωνουδάκης Εμμανουήλ εκ Πλατανίων Ρεθύμνου (29/6/1920)
- Λοχίας 2ου Λόχου Παπαχρήστος Ευάγγελος εκ Μεγαλόχαρης Άρτης
- Δεκανεύς 3ου Λόχου Ντεκούλης Παύλος εκ Συρράκου Ιωαννίνων
- Υποδεκανεύς 3ου Λόχου Καρανικόλας Χρήστος
- Στρατιώτης 3ου Λόχου Μπαλταγιάννης (Μπαλογιάννης) Νικόλαος εξ Αργυρίων Φθιώτιδας- Φωκίδας.
- Λοχίας 5ου Λόχου Τσάντας Χρήστος εκ Χουλιαράδων Ιωαννίνων
- Υποδεκανεύς 5ου Λόχου Αγγέλης Γεώργιος εκ Λεπιανών Άρτης
- Στρατιώτης 5ου Λόχου Παπαγεωργίου Κων/νος εκ Καλφενίκης Αιτωλοακαρνανίας
- Στρατιώτης 5ου Λόχου Κρικώνης Ευάγγελος εκ Μιχαλιτσίου Ιωαννίνων
- Λοχίας 6ου Λόχου Νείλας Απόστολος εκ Πέρκης Αιτωλοακαρνανίας
- Δεκανεύς 6ου Λόχου Κωτούλας Βασίλειος εκ Κάτω Κεράσοβου Αιτωλοακαρνανίας
- Υποδεκανεύς 6ου Λόχου Σταμάτης Χρήστος εξ Αιτωλοακαρνανίας
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Φάκος Ευάγγελος εξ Άρτης
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Κατσαντώνης Δημήτριος εξ Άγιου Βλάσιου Αιτωλοακαρνανίας
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Τόλης Ιωάννης εκ Χουλιαράδων Ιωαννίνων
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Καραγκούννης Δημήτριος εκ Βουλγαρελίου Άρτης
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Στάικος Χρήστος εκ Βαλτετσίου Αρκαδίας
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Νακόπουλος Αντώνιος εκ Ναυπάκτου
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Αναγνωστόπουλος Αλβέρτος εκ Μπούκαιστας Αιτωλοακαρνανίας

- Στρατιώτης 6ου Λόχου Παρδάλης Δημήτριος εκ Παλαιοχωρίου Ιωαννίνων
- Στρατιώτης 6ου Λόχου Τσότρας Φώτιος εκ Μερκάς Φθιώτιδας - Φωκίδας
- Στρατιώτης 2ου Λόχου Πολυβόλων Παντελής Νικόλαος εκ Κάμπων Φθιώτιδας-Φωκίδας

Και κάτω από τα ονόματα χαραχτηκε η φράση :

«Εφονεύθησαν γενναίως μαχόμενοι κατά την μάχην της 8ης Ιουλίου εν Κάραγατς» (Αθανασιάδης 2015).

Η ειδική μνεία- η σύμπτωση

ΣΕ αυτό το σημείο- και χωρίς την παραμικρή διάθεση ν' αδικήσουμε κανέναν- φρονούμε πως αξίζει να αναφερθούμε λίγο περισσότερο σε δύο ονόματα εκ των προαναφερθέντων: σε αυτό του Λοχαγού Νικόλαου Διαμάντη και σε εκείνο του Λοχία 5ου λόχου, Χρήστου Τσάντα. Και οι δύο υπηρετούσαν στον 5ο λόχο του 3/40 Συντάγματος Ευζώνων Άρτας. Καταρχάς, σύμφωνα με τα αρχεία της Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, οι δύο άνδρες είναι επισήμως καταγεγραμμένοι ως ήρωες του ελληνικού στρατού και καταχωρημένοι ως εξής:

- Λ/γός Διαμάντης Νικόλαος του Χρήστου
Οικαισμός γέννησης Βουλγαρέλιον Άρτης
Ημερομηνία θανάτου 8/7/1920
Τόπος θανάτου Καραγάτς Θράκης

- Λοχίας Τσάντας Χρήστος του Δημητρίου
Οικαισμός γέννησης Χουλιαράδες Ιωαννίνων
Ημερομηνία θανάτου 8/7/1920
Τόπος θανάτου Καραγάτς Θράκης

Έφθασε, μάλλον, η στιγμή, για μια μικρή παρένθεση, ιδιαίτερα σημαντική ωστόσο. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης που παραχώρησε στον υπογράφοντα το κείμενο ο Αντισυνταγματάρχης Πέζικου και Διδάκτωρ Ιστορίας και Λαογραφίας, Σπυρίδων Ευσταθίου, του μετέφερε μια πολύ ωραία ιστορία, που καταδεικνύει τη σπουδαιότητα των συμπτώσεων στην έρευνα ειδικότερα και στη ζωή γενικότερα. Σημειωτέον ότι ο Σπυρίδων Ευσταθίου είναι επίσης και ο εν ενεργεία Πρόεδρος του Πολιτισμικού Συλλόγου Ηπειρωτών Ορεστιάδας και Διδυμοτείχου. Όταν, λοιπόν, λίγα χρόνια πριν ένας φίλος του έφερε στα μέρη αυτά τον γιο του, ονόματι Χρήστο Τσάντα, προκειμένου να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία στην περιοχή του Τριγώνου, συναντήθηκαν και η συζήτησή τους κάποια στιγμή οδηγήθηκε στην Αδριανούπολη και στη «Γέφυρα Λοχαγού Διαμάντη». Ο φίλος του κυρίου Ευσταθίου τού ανέφερε πως στην εν λόγω γέφυρα είχε σκοτωθεί στη μάχη ο αδελφός του πατέρα του, δηλαδή ο αδελφός του παππού του νεαρού στρατιώτη, Χρήστου Τσάντα, ο οποίος έφερε το όνομα του πεσόντος (Ευσταθίου 2023).

Διαπιστώθηκε, μάλιστα, πως ο Λοχίας Τσάντας υπηρετούσε ως τραυματιοφορέας και πως ακόμη, όταν έπεσε από τα τουρκικά πυρά ο Λοχαγός Διαμάντης, έσπευσε με περισσή αυταπάρνηση να τον σηκώσει για να τον μεταφέρει με το φορείο του. Το αποτέλεσμα ήταν να πέσει και αυτός νεκρός στο ίδιο σημείο, τραυματισμένος και εκείνος θανάσιμα από τις οθωμανικές ριπές.

Χάρη, λοιπόν, σε αυτήν τη μεγάλη σύμπτωση, ο Αντισυνταγματάρχης ανακάλυψε δύο δυσέυρετες φωτογραφίες: μία του ηρωικού Λοχία Χρήστου Τσάντα και μία του πολυθρόλητου Λοχαγού Νικολάου

Διαμάντη, όπου εικονίζεται, μεταξύ τριών στρατιωτών, ως ο πρώτος στην αριστερή πλευρά της. Αυτά τα μοναδικά ντοκουμέντα, αυτά τα πολύτιμα ευρήματα, προϊόντα ενός κράματος κοπιαστικής έρευνας και ευτυχούς συμπτώσεως, η οικογένεια Τσάντα τα παραχώρησε στον Αντισυνταγματάρχη Ευσταθίου, διαμέσου του οποίου δωρίστηκαν στο Μουσείο Νέας Ορεστιάδας, παρουσία του Δημάρχου και των υπόλοιπων Δημοσίων Φορέων. Εκεί φιλοξενούνται, φυσικά, μέχρι και σήμερα, και εκτίθενται σε κοινή θέα, διαθέσιμα για τους λάτρεις της ιστορίας και κάθε επισκέπτη.

Η γέφυρα Λοχαγού Διαμάντη

Όπως εύκολα μπορεί να διαπιστώσει κανείς, ρίχνοντας ματιές ταυτόχρονα ή και χωριστά στα δύο εντυπωσιακά οικοδομήματα, η γέφυρα του Λοχαγού Διαμάντη και της Άρτας το γιοφύρι έχουν πολλές και εμφανείς ομοιότητες, τόσο στη γενική όψη τους όσο και σε ειδικότερα στοιχεία της κατασκευής τους. Αυτό φαντάζει λογικό και φυσικό, εφόσον και τα δυο αριστουργήματα σχεδιάστηκαν και κτίστηκαν από Ηπειρώτες μαστόρους και κτίστες. Άλλωστε, σε εκείνες τις εποχές, οι Ηπειρώτες «πετράδες», με μπροστάρηδες τους Αρτινούς, υπήρξαν οι κορυφαίοι στο είδος τους, διαθέτοντας εξαιρετικές τεχνικές και εφαρμόζοντας πρωτοποριακές- για τα δεδομένα της εποχής- τεχνοτροπίες, με τα πενιχρά μέσα που είχαν τότε στη διάθεσή τους.

Εξάλλου, είναι πλείστα τα παραδείγματα της δράσης των Ηπειρωτών πρωτομαστόρων και των μαθητάδων τους σε όλη τη Θράκη- μεταξύ πολλών άλλων περιοχών με ελληνισμό- με χαρακτηριστικότερο αυτό του χωριού «Πετρωτά», λίγα μόλις χιλιόμετρα μακριά από τη Νέα Ορεστιάδα. Το χωριό αυτό κτίστηκε εξ ολοκλήρου σχεδόν από Ηπειρώτες, κυρίως Αρτινούς πετράδες, ενώ ακόμη και σήμερα δέχεται πολυάριθμους τουρίστες, Έλληνες και ξένους, που το επισκέπτονται για να θαυμάσουν τα μοναδικά του πέτρινα αξιοθέατα (Χατζησιμωνιάν 2023). Η έρευνα πολλών ετών, εξάλλου, και ο μοναδικός ζήλος Ηπειρωτών- και άλλων- μελετητών και ιστοριοδιφών, οδήγησε εν τέλει, μέσα από εύρεση πηγών και ενδελεχείς συνεντεύξεις, στο ασφαλές συμπέρασμα πως κτίστηκαν από Ηπειρώτες τόσο το χωριό των Πετρωτών όσο και η ιστορικότερη εκ των γεφυρών της Αδριανούπολης. Μάλιστα, από Ηπειρώτες τεχνίτες σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε και η αξιόλογη γέφυρα στο Σβίλενγκραντ της Βουλγαρίας, με αρχιτέκτονα και πάλι τον Σινάν (Ευσταθίου 2018). Είναι φανερό, με μια ματιά μονάχα, η ομοιότητα και αυτού του γεφυριού με εκείνα της Αδριανούπολης και της Άρτας, που επιβεβαιώνει και από οπτικής πλευράς την κοινή τεχνοτροπία και τις κοινές καταβολές των μαστόρων και των κτιστών των δύο έργων.

Για τους Τούρκους, η γέφυρα δεν είναι, βέβαια, η «Γέφυρα Λοχαγού Διαμάντη, αλλά φέρει το όνομα «Meriç/Mecidiye», και κατέχει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις γέφυρες της Αδριανούπολης, αφού θεωρείται και από κείνους σύμβολο της πόλης, ενώ εκ της γενέσεώς της θεωρείτο μια από τις σημαντικότερες γέφυρες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Akçil Harmankaya 2018). Αναφέρεται. Επιπρόσθετα, και με τα ονόματα «Meriç», «Mahmudiye», «Yeni», «Diş», «İkinci», «Sultan Mecid» και «Mecidiye Köprüsü», προτιμάται όμως η ονομασία «Meriç/ Mecidiye», λόγω του ότι βρίσκεται πάνω από τον ποταμό Έβρο- «Meriç» στην τουρκική. Κατά τις ίδιες πάλι τουρκικές πηγές, οι οποίες δεν αναφέρουν πουθενά την κατασκευή της από Ηπειρώτες πετράδες και τεχνίτες, υπογραμμίζεται πως η απόφαση για να κτιστεί στην είσοδο της πόλης ελήφθη το 1833 από τον Σουλτάνο Mahmud τον Δεύτερο, και τελικά η γέφυρα ανεγέρθηκε από τον Σουλτάνο Abdülmecit μεταξύ 1842- 1847 (Akçil Harmankaya 2018).

Σύμφωνα με άλλες πηγές, όμως, η κατασκευή γέφυρας στον Έβρο ποταμό αποφασίστηκε πολύ πιο πριν, το 1530, από τον Μέγα Βεζίρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Μουσταφά Πασά (Ευσταθίου 2018). Ο στόχος του ήταν να ενώσει την Αδριανούπολη με την απέναντι πλευρά για στρατιωτικούς και οικονομικούς λόγους, και έτσι ανέθεσε την κατασκευή της γέφυρας στον διάσημο αρχιτέκτονα της εποχής, Σινάν, ο οποίος για την οικοδόμησή της εξασφάλισε τις υπηρεσίες έμπειρων Ηπειρωτών τεχνιτών της πέτρας, που τους έφερε για το έργο αυτό από την Ήπειρο (Κυρκούδης 2004).

Οι μάστορες αυτοί, όπως εύκολα καθίσταται κατανοητό, ήταν άριστοι γνώστες της κατασκευής πέτρινων γεφυριών και, γενικότερα, της τέχνης της πέτρας. Είχαν κληρονομήσει την τέχνη αυτή, που κληροδοτείτο από γενιά σε γενιά, και είχαν μνηθεί σε όλες τις τεχνοτροπίες των προκατόχων τους, οι

οποίοι ήταν υπεύθυνοι για όλα τα αθάνατα λίθινα αριστουργήματα της Ηπείρου, όπως το γεφύρι της Άρτας αλλά και την περίφημη γέφυρα της Πλάκας. Οι τεχνίτες αυτοί υπήρξαν διάσημοι κατασκευαστές γεφυριών σε ολόκληρα τα Βαλκάνια (Κυρκούδης 2004). Απαράμιλλης ομορφιάς, όπως προαναφέρθηκε, είναι και το άλλο διάσημο γεφύρι που χτίστηκε από Ηπειρώτες: το γεφύρι του σημερινού Σβίλενγκραντ στη Βουλγαρία.

Για το γεφύρι «Meriç/Mecidiye», οι πολύπειροι τεχνίτες που είχε μισθώσει ο αρχιτέκτων Σινάν χρησιμοποίησαν πέτρα από την περιοχή «Κορακόπετρα», της τοποθεσίας Karabag, η οποία γειτνιάζει με το χωριό «Πετρωτά» του Βορείου Έβρου (Κυρκούδης 2004), που κτίστηκε επίσης γύρω στο 1530 από Ηπειρώτες. Το συγκεκριμένο χωριό, περίφημο για τα πέτρινα κτίσματά του, κατοικήθηκε εξ ολοκλήρου από Ηπειρώτες «πετράδες», αφού, όπως όλα δείχνουν, οι Οθωμανοί τους είχαν δώσει το δικαίωμα να εποικίσουν την περιοχή και να εγκατασταθούν οικογενειακά, ως αντάλλαγμα για την εργασία τους στη γέφυρα της Αδριανούπολης και σε άλλα σπουδαία έργα της περιόδου εκείνης.

Η συγκεκριμένη γέφυρα, κάτω από την οποία διέρχεται ο ποταμός Έβρος- Meriç για τους Τούρκους-έλκει την προσοχή χάρη στις πέτρινες διακοσμήσεις της, ειδικά με τις φιγούρες στις προβλήτες της. Διαθέτει πέτρες που προεξέχουν σε τρεις σειρές, η μία πάνω στην άλλη, και οι κούρνιας πουλιών, υπό μορφή προεξοχής, οι οποίες λειτουργούν ως «σπίτια» για τα πτηνά (Akçil Harmankaya 2018), καθιστούν τη δομή του γεφυριού πολύ ιδιαίτερη. Η διπλή φιγούρα του δράκου, που βρίσκεται στο πρώτο τόξο της ανηφορικής πρόσοψης, προσδίδει επίσης μια αίσθηση μοναδικότητας στη γέφυρα, ενώ αυτό ακριβώς το ανηφορικό τμήμα του μας θυμίζει κατά τι το θρυλικό γεφύρι της Άρτας με την ψηλή του καμάρα, που δίνει μια χαρακτηριστική ανηφορική κλίση στο κτίσμα, το οποίο, βέβαια, είναι πολύ παλαιότερο από την κατασκευή της Αδριανούπολης. Η γέφυρα «Λοχαγού Διαμάντη» έχει μήκος 261 μέτρα και πλάτος 7 μέτρα και 15 εκατοστά. Το ευρύτερο άνοιγμα αψίδας είναι 14 μέτρα. Μπροστά από τους ανηφορικούς στύλους της γέφυρας, βρίσκονται πεδιάδες που πλημμυρίζουν, και στην κατηφορική πλευρά έχει τακούνια με επτά γωνίες. Ακριβώς κάτω από τις 12 πέτρινες καμάρες, στο γείσο έχει τοποθετηθεί καιγκλίδωμα από μεγάλες πέτρες.

Πάνω από τα ποτάμια Έβρο, Άρδα και Τούντζα- στο σημείο συνάντησης των οποίων είχε κτιστεί η Αδριανούπολη- είχαν κατασκευαστεί δεκατρείς γέφυρες που ένωναν την πόλη ως συνέχεια των δρόμων, αλλά μόνον οι εννέα εξ αυτών εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται μέχρι και σήμερα (Bayatlı 2015). Πάντως, η μοναδική πέτρινη γέφυρα πάνω από τον Έβρο, η γέφυρα του Λοχαγού Διαμάντη, ήταν αρχικά ξύλινη, και πολύ αργότερα- ενώ έμεινε για αρκετά χρόνια ημιτελής λόγω οικονομικών δυσχερειών- αποφασίστηκε ν' ανακατασκευαστεί από πέτρα (Akçil Harmankaya 2018), ώστε να καταστεί πιο ανθεκτική. Για τον λόγο αυτό επιστρατεύτηκαν οι κορυφαίοι του είδους: ο αρχιτέκτων Σινάν και Ηπειρώτες τεχνίτες (Κυρκούδης 2004).

Το γεφύρι της Άρτας

Το πιο ξακουστό λιθόκτιστο γεφύρι της Ελλάδας γεφυρώνει τις όχθες του ποταμού Αραχθού. Έχει μείνει στην ιστορία χάρη στο δημοτικό τραγούδι που περιγράφει τη δυσκολία ανέγερσής του: «ολημερίς το κτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν». Ο Πρωτομάστορας κλήθηκε να θυσιάσει τη σύζυγό του στα θεμέλια του γεφυριού, προκειμένου να καταστεί δυνατή η αποπεράτωση του έργου. Έτσι γεννήθηκε ο διάσημος θρύλος του Γιοφυριού της Άρτας. Η ιστορία του γεφυριού ξεκινά πιθανότατα από την εποχή του βασιλιά της Ηπείρου, Πύρρου, δηλαδή τον 3ο αιώνα π.Χ., ενώ η σημερινή του μορφή ανάγεται μεταξύ 1602 και 1606 μ.Χ. . Οι διαστάσεις του, 145 μέτρα μήκος και μέχρι 3,75 μέτρα πλάτος, προκαλούν το θαυμασμό των επισκεπτών. Αποτελείται από επτά καμάρες. Οι τέσσερις είναι μεγάλες, ημικυκλικές, χωρίς καμία συμμετρία. Το μεγαλύτερο τόξο έχει άνοιγμα 24 μέτρα και ύψος 11,70 μ. Ακόμα και για τα σημερινά δεδομένα θεωρείται θαύμα της μηχανικής και καταδεικνύει την απaráμιλλη τέχνη των Ηπειρωτών πετράδων (DiscoverArta 2020).

Μια ταυτόχρονη ματιά στα δύο γεφύρια, μέσω φωτογραφιών, είναι αρκετή για να καταλάβει κανείς πως οι κτίστες τους χρησιμοποίησαν παρόμοιες τεχνικές και ότι η τέχνη τους κληροδοτήθηκε από δάσκαλους σε μαθητές, από γενιά σε γενιά Ηπειρωτών πετράδων. Οι διαφορές τους, πέραν εκείνων

που αφορούν στις διαστάσεις τους, έγκεινται στις περισσότερες και πιο συμμετρικές καμάρες του γεφυριού της Αδριανούπολης σε σχέση με αυτές του αρτινού οικοδομήματος.

Πρώτα και πάνω από όλα, όμως, τα ενώνουν κοινά στοιχεία. Τα συνδέουν η ιστορία και η μυθολογία, που συναντιούνται, συμβαδίζουν και συνυφαίνονται αρμονικά διαμέσου των δυο γεφυριών και χάρη σε σπάνιες- ομολογουμένως- συμπτώσεις της ζωής: και τα δυο βρίσκονται στην είσοδο των πόλεων τους, και τα δυο χτίστηκαν από Αρτινούς τεχνίτες, και τα δυο συνδέονται με θυσίες ανθρώπων για ιερούς σκοπούς.

Απόκρυψη- παραποίηση της ιστορίας

Οι εθνικιστικές τάσεις ουδέποτε ήταν και ποτέ δε θα είναι ευεργετικές για τον πολιτισμό, ούτε για τον παγκόσμιο ούτε για τους επιμέρους εθνικούς πολιτισμούς, καθότι τα λαμπρότερα πολιτισμικά αριστουργήματα είναι στις περισσότερες των περιπτώσεων αποτέλεσμα γόνιμων πολιτισμικών ανταλλαγών και αλληλεπιδράσεων των λαών. Ως εκ τούτου, δεν είναι ορθό να αποσιωπάται η αλήθεια όσον αφορά σε θέματα γραμμάτων, τεχνών και πολιτισμού γενικότερα, και να μην αποδίδονται οι δέουσες τιμές στους αληθινούς πρωταγωνιστές και στους βασικούς συντελεστές των πολιτισμικών επιτευγμάτων.

Οι Έλληνες ανέκαθεν επηρέασαν παντοιοτρόπως τους λαούς με τους οποίους συνεργάστηκαν και συμπορεύθηκαν υπό διάφορες συνθήκες, και φυσικά επηρεάστηκαν εξίσου δημιουργικά από κείνους. Αυτή είναι, αναντίρρητα, η ουσία της αλληλεπίδρασης. Ως κάτοικοι αυτής της χώρας, μάλιστα, είμαστε και δηλώνουμε υπερήφανοι για τη συνεργασία μας με όλους τους λαούς που μας τίμησαν με την παροχή τεχνογνωσίας, την οποία έχουμε λάβει κατά διαστήματα με την πάροδο του χρόνου. Αποδεικνύουμε αυτήν την τιμή που νιώθουμε, με την προβολή και διαφήμιση των σαγηνευτικών ενετικών κάστρων και κάθε άλλης κατασκευής που μας έλαχε να υλοποιήσουν ξένοι οποιασδήποτε εθνικότητας εντός των τειχών του κράτους μας. Έτερο παράδειγμα αποτελεί το περιλάλητο «Ιμαρέτ», το τζαμί που είχε κατασκευαστεί από τον Φαΐκ Πασά και λειτουργούσε ως πτωχοκομείο και ορφανοτροφείο επί τουρκοκρατίας στον κάμπο της Άρτας, και το οποίο σώζεται ατόφιο σήμερα. Δεν αμφισβητεί κανείς τη σύνδεσή του με τους Οθωμανούς, και θεωρείται μνημείο του παγκόσμιου πολιτισμού.

Από την άλλη πλευρά, στις τουρκικές ιστορικές πηγές δεν έχει αναφερθεί πουθενά και ποτέ πως η Γέφυρα του Λοχαγού Διαμάντη είναι έργο Ελλήνων Ηπειρωτών κτιστών, και παρουσιάζεται συνοπτικά ως μεγάλο επίτευγμα του Σουλτάνου Abdülmecit. Δεν είναι, άλλωστε, η μοναδική ή η πρώτη φορά που εκ του πονηρού μερίδα εκπροσώπων των γειτόνων παραποιεί την ιστορία. Ο Τούρκος ιατρός Rifat Osman έφθασε στο σημείο να παρουσιάσει ως αληθή την κωμικοτραγική άποψη του Γάλλου φιλότουρκου συγγραφέα Charle Texier, ότι η ονομασία «Θράκη» έλκει την προέλευσή της από το όνομα του Τούρκου πρίγκιπα Tirak Han (Μαυρίδης & Μπεζιργιαννίδης 2013), αμφισβητώντας την ελληνικότητα της λέξης, ενώ είναι παγκοσμίως γνωστό πως τα θρακικά φύλα, ελληνικής καταγωγής, ζούσαν εκεί από αρχαιότατων χρόνων, και βεβαίως η λέξη «Θράκη» επίσης έχει επικυρωθεί και κατοχυρωθεί ως ελληνική με κάθε επισιμότητα, με την ετυμολογία ν' αποδεικνύει περίτρανα την ελληνικότητά της. Από τον ίδιο συγγραφέα έχει διαδοθεί μια ακόμη ανακρίβεια, ότι δηλαδή ο πρίγκιπας Han, περνώντας από τα Δαρδανέλια στη Βαλκανική Χερσόνησο μερικούς αιώνες προ Χριστού, ίδρυσε μια πόλη ονόματι Eski Damak ή Uskudama, που αργότερα έλαβε το όνομα «Ορεστιάδα» και πιο μετά ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αδριανός την μετονόμασε σε «Αδριανούπολη». Τόσο ο Τούρκος γιατρός όσο και ο φιλότουρκος λογοτέχνης σκόπιμα απέκρυψαν το αναμφισβήτητο γεγονός πως η ονομασία «Θράκη» ανάγεται στα πανάρχαια χρόνια, το αργότερο κατά τον 20ό προ Χριστού αιώνα, καθώς επίσης και το αναντίρρητο δεδομένο πως οι Θράκες προϋπήρχαν στα Βαλκάνια πολλούς αιώνες προτού έλθουν τα Μουσουλμανικά φύλα (Μαυρίδης & Μπεζιργιαννίδης 2013). Οι ίδιοι είχαν επιλέξει την ονομασία «Ουσκουδάμα»- θρακική λέξη- για την πόλη που έμελλε να γίνει πρωτεύουσα των Οδρυσών (Κιηγγιάς 2023).

Μετά από όλ' αυτά, δε μας προξενεί εντύπωση το ότι οι τουρκικές πηγές αποκρύπτουν την πέραν πάσης αμφιβολίας καθοριστική ελληνική συμμετοχή στο χτίσιμο της γέφυρας του Λοχαγού Διαμάντη. Δεν αναφέρουν ούτε την πρωτοβουλία του αρχιτέκτονα Σινάν (Κυρκούδης 2004) να φέρει Ηπειρώτες

ειδήμονες της πέτρας, ούτε τη στελέχωση της ομάδας μαστόρων και τεχνιτών, που θα οικοδομούσαν τη γέφυρα, από Έλληνες πετράδες της Ηπείρου, ούτε την κατασκευή και ολοκλήρωση του έργου με πρωταγωνιστές Έλληνες ειδικούς σε τέτοια έργα. Και όμως οι πιο έγκυρες πηγές αποδεικνύουν πως και η γέφυρα του Λοχαγού Διαμάντη στην είσοδο της Αδριανούπολης και η γέφυρα του Σβίλενγκραντ στη Βουλγαρία ήταν «ελληνική υπόθεση», όπως και τα περισσότερα πέτρινα γεφύρια της Βαλκανικής Χερσονήσου (Ευσταθίου 2018). Δεν αναφέρουν το παραμικρό για το ότι η γέφυρα «Meriç/Mecidiye», όπως την αποκαλούν, υπήρξε αποτέλεσμα της ακάματης δουλειάς και της κατάθεσης ψυχής και καλλιτεχνικής έμπνευσης των Ηπειρωτών οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί στα Πετρωτά και που, ως ανταπόδοση για την εργασία τους στη γέφυρα, είχαν συμφωνήσει με τον Σουλτάνο και είχαν κατοχυρώσει ένα από τα πλέον σημαντικά προνόμια, να μην επιτραπεί ποτέ στο χωριό τους να εγκατασταθούν πληθυσμοί από άλλη περιοχή (Ευσταθίου 2018). Μ' αυτήν την απαίτησή τους κατέδειξαν τη διαφορετικότητά τους από τους κατοίκους των γειτονικών συνοικισμών, μουσουλμανικών και χριστιανικών. Η μοναδικότητα αυτού του χωριού είναι εμφανής έως και σήμερα, που οι λίγοι εναπομείναντες κάτοικοι δηλώνουν υπερήφανοι και ανόθευτοι απόγονοι Ηπειρωτών πετράδων.

Είναι γνωστή, επίσης, η παράλογη απαίτηση -μεταξύ πλείστων άλλων - των Τούρκων διαπραγματευτών, πριν τις υπογραφές για τη Συνθήκη της Λοζάνης, να συμπεριληφθεί και το Διδυμότειχο - άλλη μια πόλη αδελφοποιημένη με την Άρτα (Ευσταθίου 2023) χάρη στις δράσεις του αρτινού στρατού και εκεί- εντός των ορίων του νεόδμητου τουρκικού δημοκρατικού κράτους, λόγω της υποτιθέμενης «θητείας» της ως μιας εκ των σημαντικότερων πρωτευουσών του πάλαι ποτέ οθωμανικού κράτους. Ωστόσο, είναι γνωστό τοις πάσι πως η πρώτη πρωτεύουσα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ήταν η Προύσα, η δεύτερη ήταν η Αδριανούπολη και η Τρίτη - μετά την άλωσή της - η Κωνσταντινούπολη (Μπακιρτζής 2023).

ΣΕ αυτό εδώ το πόνημα, βέβαια, μας ενδιαφέρει μια άλλη Συνθήκη, η οποία είχε προηγηθεί εκείνης της Λοζάνης κατά 3 χρόνια, και σε αυτήν εστιάζουμε. Πρόκειται για τη Συνθήκη των Σεβρών, που υπογράφηκε τον Αύγουστο του 1920 και εν ολίγοις πραγμάτωσε την «Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Δεν είναι λίγοι οι Έλληνες που αναρωτιούνται μέχρι πού θα έφθαναν σήμερα τα σύνορα της χώρας μας, αν ο Βενιζέλος δεν είχε προκηρύξει εκλογές λίγο μετά τον θρίαμβό του τόσο στο πολεμικό όσο και στο διπλωματικό πεδίο, με τη γνωστή σε όλους συνέχεια: ήττα Βενιζέλου στις εκλογές, δημοψήφισμα που διενέργησαν οι νικητές αντιβενιζελικοί, επιστροφή του μισητού στους συμμάχους της Αντάντ βασιλέως Κωνσταντίνου, αλλαγή στάσης των συμμάχων στο Μικρασιατικό ζήτημα, κατάρρευση του μετώπου και προσφυγικά κύματα προς την Ελλάδα. Η Αδριανούπολη χάθηκε μετά από μόλις δύο χρόνια που είχε ξαναγίνει ελληνική.

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία είχε ως στόχο να καταδείξει την ιδιαίτερη σχέση μεταξύ δύο πόλεων, της Αδριανούπολης και της Άρτας, μέσα από το γεγονός της απελευθέρωσης της πρώτης από τους στρατιώτες του 3/40 Συντάγματος Πεζικού της δεύτερης, και, ολοκληρώνοντας το πόνημά μας, θεωρούμε πως ο στόχος μας έχει επιτευχθεί.

Στην περίπτωση που κάποιος Αρτινός βρεθεί στη Νέα Ορεστιάδα, στο Κάραγατς ή και στην Αδριανούπολη, δηλαδή στις τρεις πόλεις που -με αντίστροφη σειρά- έλαβαν επίσημα ή ανεπίσημα την ονομασία «Ορεστιάδα», θα βρεθεί μεταξύ αδελφών, με δεσμούς - κυριολεκτικά- αίματος να τους συνδέουν. Αυτή η σύνδεση οφείλεται στους δεκαεπτά στρατιώτες της Άρτας που έδωσαν τη ζωή τους για την θρακική πόλη.

Αρχικά, αναφερθήκαμε στην ιστορία της Αδριανούπολης από τα πανάρχαια χρόνια, συμπεριλαμβανομένης και της μυθολογικής εκδοχής περί της «πρώτης Ορεστιάδας», ιδρυμένης από τον Ορέστη, μέχρι και σήμερα. Κατόπιν, παραθέσαμε τα γεγονότα που οδήγησαν στην απελευθέρωση του Κάραγατς στις 16 Μαΐου 1920 από το Μικτό Απόσπασμα, μέλος του οποίου υπήρξε και το 3/40 Σύνταγμα, υπογραμμίζοντας το ρόλο που έπαιξε ο Καραγατσιανός Εμμανουήλ Δουλάς σε αυτήν. Στη συνέχεια, καταγράψαμε τις κινήσεις του ελληνικού στρατού στις 11 και 12 Ιουλίου του ίδιου έτους,

που είχαν ως επακόλουθο την κατάληψη της Αδριανούπολης, τα επινίκια και την υλοποίηση της Ελλάδας των δύο Ηπειρών και των πέντε θαλασσών.

Ακολουθώντας, περιγράψαμε το πώς, κατά τη διάρκεια μιας επιθετικής αναγνώρισης, έχασαν τη ζωή τους στη γέφυρα που συνδέει το Κάραγατς με την Αδριανούπολη ο Αρτινός Λοχαγός Διαμάντης και άλλοι δεκαέξι ήρωες, καθώς επίσης την επιμνημόσυνη δέηση και το φόρο τιμής που αποδόθηκε στα δεκαεπτά παλικάρια, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση του Λοχαγού με τον Λοχία Τσάντα, που είχε καταστεί γνωστή χάρη σε πληροφορίες από συγγενείς του τελευταίου.

Κατόπιν, αναφέραμε την ιστορία της κατασκευής της γέφυρας Λοχαγού Διαμάντη, «Μερίζ/Μεσιδιγιε» για τους Τούρκους, από Ηπειρώτες κτίστες, τη δομή της, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και τα υλικά που χρησιμοποιήσαν για την οικοδόμησή της. Τονίσαμε, ακόμη, την ομοιότητά της με το γεφύρι της Άρτας που επίσης χτίστηκε, φυσικά, από Ηπειρώτες «πετράδες». Βεβαίως, δεν παραλείψαμε να επισημάνουμε την απόκρυψη του γεγονότος ότι η ιστορική γέφυρα κατασκευάστηκε από Έλληνες.

Δεν έχει καμία σημασία που η Αδριανούπολη δεν είναι πλέον ελληνική. Η Ελλάδα της Αδριανούπολης, της πρώτης χρονικά Ορεστιάδας, συνεχίζει να ζει μέσα από τη μνήμη, τα μάτια και την καρδιά των εν ζωή απογόνων των Αδριανουπολιτών, πολλοί εκ των οποίων ζουν σήμερα στη Νέα Ορεστιάδα, στον Βόρειο Έβρο και, γενικότερα, στην περιφέρεια της Δυτικής Θράκης. Και στην καρδιά τους υπάρχει πάντοτε άφθονος χώρος για κάθε άνθρωπο ξεχωριστά που συνδέθηκε με τα πατρογονικά τους και που πάτησε τ' άγια χώματα του τόπου τους. «Τους ειδοποιεί το αίμα τους», σύμφωνα με τον Γιώργο Ιωάννου (1964) ότι απέναντί τους βρίσκεται κάποιος δικός τους. Και ο Ιωάννου, ο σπουδαίος μας φιλόλογος, καταγόταν από την Ανατολική Θράκη. Τη λάτρευε, αν και ποτέ στη ζωή του δεν πήγε στ' αγαπημένα χώματα των προσφύγων γονιών του. Γύριζε μες στους προσφυγικούς συνοικισμούς, μόλις τελείωνε το μάθημα, για να βρεθεί κοντά στους ανθρώπους που θεωρούσε δικούς του. Ένιωθε μια ιδιαίτερη ζεστασιά όταν ήταν μαζί τους. «Δέν έχει σημασία πού δέ γνώρισα ποτέ αυτή τήν πατρίδα ή πού δέ γεννήθηκα κόν έκεϊ. Τό αίμα μου από κεί μονάχα τραβάει», έγραφε στο πεζογράφημά του «Μες στους προσφυγικούς συνοικισμούς» (Ιωάννου 1964).

Έτσι και οι απανταχού Αδριανουπολίτες, όπου δουν κάποιον δικό τους, ίσως να τον αναγνωρίζουν μέσω κάποιας βιολογικής διεργασίας, καθώς «τους ειδοποιεί το αίμα τους», κατά πως φαίνεται, αν πράγματι ευσταθεί η θεωρία του Γιώργου Ιωάννου, πως ο τόπος μας είναι ο τόπος των προγόνων μας, και αν δεν ισχύει η θεωρία του «υλικού ανθρώπου», πως δηλαδή καταγόμαστε από τον τόπο όπου γεννηθήκαμε, τρώμε και πίνουμε. Και η καρδιά των Αδριανουπολιτών έχει άφθονο χώρο και για τον Λοχαγό Διαμάντη και για τον Λοχία Τσάντα και για τους άλλους δεκαπέντε, που έδωσαν τη ζωή τους για μια πόλη που δεν πρόλαβαν να δουν ελεύθερη και ελληνική. Υπάρχει χώρος και για κάθε Αρτινό, για κάθε Ηπειρώτη, γιατί έγιναν αδέρφια. Είναι αδέρφια Αδριανουπολίτες και Αρτινοί, γιατί τους δένουν δεσμοί αίματος εκατό και πλέον χρόνια τώρα.

Και ο υποφαινόμενος, εξ Άρτης ορμώμενος, πιστεύει μετά βεβαιότητας στη θεωρία του Γιώργου Ιωάννου. Από τη μεριά της μητέρας του, το αίμα του συνδέεται με προσφυγικό αίμα από την Κρήτη. Την ίδια ζεστασιά ένιωσε κι ο ίδιος, λοιπόν, όταν πάτησε για πρώτη φορά τα κρητικά χώματα, χωρίς να γνωρίζει τότε, έφηβος ακόμη, αυτή τη μακρινή καταγωγή. Όπως την ίδια ανεξήγητη ζεστασιά ένιωσε και στην παρθενική του επίσκεψη στα εδάφη της Αδριανούπολης, χωρίς να έχει επ' ουδενί υπόψη του την ιδιαίτερη σύνδεσή της με την Άρτα. Την ίδια ζεστασιά ένιωσαν, από κοινού, και οι Αδριανουπολίτες που ζουν στην Ορεστιάδα, και αυτός ο ίδιος, όταν γνωρίστηκαν, πριν ακόμη μάθουν ο ένας την καταγωγή του άλλου. Ίσως «μας ειδοποίησε το αίμα μας».

Αλλά «και αν ακόμα δέν είναι, πολύ θά ήθελα νά ήταν έτσι ή αλήθεια...» (Ιωάννου 1964).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσσες

- Αθανασιάδης, Π. (2020). Αδριανούπολη. Στο: Χριστοδούλου, Λ.Π. και Γαβριήλ, Α. (Επιμ.), Ο τραγικός ξεριζωμός των Χριστιανικών Πληθυσμών της Ανατολής Οι διαδρομές σωτηρίας προς την Ελλάδα. Αθήνα: Κ. Πλέτσας - Ζ. Κάρδαρη Ο.Ε, σελ. 29-44.
- Discover Arta (2020). Καινοτόμες Δράσεις του Δήμου Αρταίων για τον Πολιτισμό και τον Τουρισμό, Έργο που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του ΕΠ Ήπειρος 2014-2020, από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και από Εθνικούς πόρους. Διαθέσιμο στο: <https://discoverarta.gr/destinations/istoriko-gefyri-tis-artas/>
- Ευσταθίου, Σ. (2018). «Λόγοι» για τις μετοικεσίες Ηπειρωτών στην περιοχή του Βορείου Έβρου. Μια διεπιστημονική προσέγγιση. Β' Έκδοση. Θεσσαλονίκη: Focus International Publishing.
- Ευσταθίου, Σ. (2020). Παρουσίαση για την απελευθέρωση της Αδριανούπολης στο Μουσείο Ορεστιάδας και δωρεά φωτογραφιών.
- Θεοτικός, Λ. (1969). Επιχειρήσεις εις Θράκη (1919-1923). Αρχηγείον Στρατού. Διεύθυνσις Ιστορίας Στρατού. Αθήνα: Έκδοσις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού.
- Ιωάννου, Γ. (1964). Για ένα φιλότιμο. Πεζογραφήματα. Αθήνα: Κέδρος.
- Καλογεράς, Ι. (2020). Δεν ξεχνώ. Η Απελευθέρωσις της Θράκης στις 13/14 ΜΑΪΟΥ 1920. Αιώνια Ελληνική Πίστη. Διαθέσιμο στο: <http://eoniaellhnikhpisti.blogspot.com/2020/05/1314-1920.html>
- Κούζας, Ι.Μ. (2021). Ορεστιάδα: Από την πόλη των μυθικών χρόνων στην πόλη του σήμερα. Πρακτικά του 4^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ιστορίας και Πολιτισμού της Ορεστιάδας «Κοινωνία, Οικονομία, Περιβάλλον και Βιώσιμη Ανάπτυξη», Νέα Ορεστιάδα, 14-16 Μαΐου 2021, σελ. 5-19.
- Κυρκούδης, Θ. (2004). Τρίγωνο, η Μεσοποταμία του Έβρου. Δίκαια: Δήμος Τριγώνου.
- Μαυρίδης, Π.Π. και Μπερζιγιαννίδης, Β.Α. (2013). Μήνες από τις αξέχαστες πατρίδες. Μορφωτικός Σύλλογος Μουσείο Λαογραφίας και Ιστορίας Τέχνης Ορεστιάδας και Περιφέρειας. Ασπροβάλτα :Γραφικές Τέχνες Μέλισσα.
- Μπακιρτζής, Ι. (2023). Προφορική ανακοίνωση. Επιστημονική Διημερίδα με θέμα : Η ίδρυση της Νέας Ορεστιάδας στο ιστορικό γίνεσθαι. Διεθνείς συγκυρίες και προοπτικές. Ορεστιάδα, 18-19 Μαρτίου 2023.
- Ίντος, Χ. (2022). Απελευθέρωση της Αδριανούπολης (12-7-1920)- Πανηγυρικές εκδηλώσεις στη Γουμένισσα. Διαθέσιμο στο:<https://maxitis.gr/xristos-intos-apeleutherosi-tis-andrianoupolis-12-7-1920-panigurikes-ekdiloseis-stin-goumenissa/>
- Δήμος Ορεστιάδας (2023). Διαθέσιμο στο: <https://www.orestiada.gr/dimos/istorika-stoixeia/>
- Αθανασιάδης, Π.(2015).Αυτοί που έπεσαν μαχόμενοι, για την Αδριανούπολη. Νεότερη Ελληνική Ιστορία, Σκόρπια θέματα ελληνικής ιστορίας. Διαθέσιμο στο: <https://sitalkisking.blogspot.com/2015/05/blog-post.html>
- Ρυζιώτης, Γ. και Κιηγμάς, Δ. (2017). Καραγάτς Αδριανουπόλεως (Ορεστιάδα).Αλεξανδρούπολη: Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Ξενόγλωσσες

Bayatlı, A. (2015). Edirne Taş Köprüleri, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne.

Akçıl Harmankaya, N.Ç.(2018). Edirne Meriç/Mecidiye Köprüsü Ve Üzerindeki Figürlü Taş Süslemeler. ArtSanat. Vol. 10, pp. 148-167.

Συνεντεύξεις

Ευσταθίου Σπυρίδων, 19-2-2023

Κηγγιάς Δημήτριος, 4-3-2023

Χατζησιμωνιάν Ευμορφία, 7-4-2023